DEN VERKEERDEN DUYVEL

Van den THROON geſchopt, En den rechten weder hervoort gebragt,

Verhandelende

Van *Engelen* en *Duyvelen*, hare macht ende werkinge, waar in beſonderlyk getoont wort wat den Duyvel is, ſchriftmatigh voorgeſtelt, waar in de ſwaarſte ſtukken van die materie worden opgeloſt, noch noyt zoo voortgebracht.

DOOR

K. A. H.

1 *Theſſal.* 5: 21.
Beproeſt alle dingen, behoudt het goede.

t'AMSTERDAM,
By N. HOLBEEX, Boekverkooper in de Kolk-ſteeg. 1692.

VOOR-REDEN.

Eminde leser, 't heeft eenigen tyt drok werk gemaakt, by gelegentheyt dat in 't licht gekomen is 't Boek de betoverde Werelt genaamt, door D. B. Bekker, soo dat daar veel van gesproken en geschreven wort, soo voor als tegen; doch die der voor sijn, sijn wel de bescheydenste, d'andere maken hare onsinnichheyt dies te meer bekent, want sy verbeelden haar, na 't schynt, dat sulke verklaringe eertyts over diergelyke materye gedaan, die D. Bekker in twyffel trekt of verwerpt, de Authoriteyt der H. Schrift daar door wort bevestigt, en door sijn twyfelinge of verwerpinge vervallen moet, en de Atheistery de overhandt bekomen, sou het soo ellendigh met de H. Schrift gestelt zyn, soo heeftse weynigh kracht sonder haar hulp, daar nochtans het tegendeel sou konnen getoont worden, gelyk men veele exempelen daar van vint in de Martelaars-boeken; en behalven dat, soo sal 't ons de H. Schrift wel zeggen, wat menschen dat waren sommige van de Apostelen, arme visschers, ongestudeerde luyden, en na Christi Hemelvaart wierdense eerst recht begiftight met de gave des H. Geest, op den Pinxterdagh, soo datse doen 't Evangelium vrymoedig verkondigden, alle den volken uytleggende de Prophetische sin des H. Geests, in de Prophetische Schriften ons nagelaten, afgaande van 't gevoelen van de Joodse Schrifgeleerden in die tyd, Hand. 2. En sulks is Godt noch machtigh te doen, indien hy 't doen wilde, maar ten blijckt niet dat hy den mensch na de tijden der Apostelen met die extraordinarie gaven des H. Geestes heeft begiftigt; doch echter laat het Woort Godts met de medewerckinge des Geests niet na sijn krachtige werckinge te doen, in 't overtuygen der waarheyt, die na de godtsaligheyt is, en die waarheyt der H. Schrift moet ons de regel en richtsnoer zyn, waar na moet geleert en gewandelt worden, ende niet na de uytleggers daar van, die van Godt niet als onfeylbaar zulke uytlegginge zijn overhandigt, gelijk aan de Apostelen is geschied; zoo dat yder geloovige, 't zy Leeraar of Litmaat, vryheyt heeft sulk woort te ondersoeken, gelijk van *D. Bekker* is geschied. Maar ik bedroeve my over veele lasterschriften, die tegen dien man al uytgekomen zyn, om dat hy die vryheyt genomen heeft, en hem daarom gedeporteert, vermits hy niet en is afgeweken van de fondamenten des geloofs, 't welck een Christen behoort te gelooven, en dat krachtdadighlijck in de liefde heeft doen uytblincken; maar de tijden sijn nu verandert, zedert Christus en de Apostelen, en dien Opper-leeraar zeght, die in my gelooft, die heeft het eeuwige leven; ende leert van my dat ik ootmoedig en sagtmoedig ben, en wil dat men zijn vyanden moet liefhebben; hoe veel te meer sijnen broeder, en de Apostelen seggen, gelooft in den Heere Jesu, en gy zult zalig worden, en zulk geloof moet werkzaam zyn in de liefde. Nu indien dan by een broeder sulks gevonden wort, kan men die dan uytwerpen uyt de Gemeynte Gods, als een Heyden en Tollenaar; maar, seght men, Christus heeft haar die macht gegeven, ende de Apostelen hebben deselve gebruykt, maar dat is tegen de ongeloovigen, en die in haar werken betoonen, datse de gemeynschap der Heyligen onwaardigh zijn, en dat in den hoogsten trap; maar daar sijn ook veele swakgeloovigen ten

tijden der Apostelen geweest, ende die in hare goede werken vry gebrekkelijck waren, gelijck als in een huys daar goude, zilvere, en aerde vaten zijn, en de mindere zijnder soo wel van nooden als de meerderen, daarom moet men de kleynen ook niet verwerpen. maar sagtmoedigh vermanen en dragen, maar de tijden sijn nu verandert, en nu is 't maar een belagchelijck verschil het geen de Duyvel meest raakt, en als men die in zulken hoogen graad niet en acht, als den meesten hoop hem gewent zijn te achten, die is ongesont in de leer, en die sulks gelooft en leert, die moet afgesneden worden; zoo heb ick al lang in twijffel geweest, of ik mijn Tractaetje 't licht zou laten zien, want dien ingebeelden Duyvel geheel te verwerpen, is ja wel een groote zonde, ja een zonde in den hoogsten graad; maar ik stel, in plaats van dien, een waren Duyvel, en dien de H. Schrift daar ook alleen voor kent, 't welk den Leser staat te ondersoeken of zulks niet waar kan zijn, dien mijn Tractaetje eens gelieve door te leesen, en de H. Schrift der eens by te vergelijken, want het en komt op de namen niet aan, maar of die namen zoodanigen zin kunnen uytleveren, sonder contradictie of verwerringe van de zin des H. Geest, en de eere Godts en des Saligmakers ook verkort. Nu dit Tractaatje handelt van de *Engelen* en *Duyvelen*, van hare macht en werkinge, en wat dies meer is, gelijck den Leser in 't vervolgh wel zien zal; doch niemant en denke, dat ik schrijf om *D. Bekkers* gevoelen te verdeedigen, geensins, gelijk haar veele Schrijvers haar ondernemen te doen, noch te seggen dat zulks zijn gevoelen is, dat zy verre, heb ick'er iets uytgetrokken, doch weinig, 't en is niet anders, gelijk als veele Schrijvers gewoon zijn te doen, iets trekkende uyt andere, 't geen tot haar oogmerk dienstig is, ende ick hebbe veele Hooftstukken verhandelt daar hy in sijn Boek met anderen in verschilt, en daar zeg ick mijn gevoelen van, zoo als ik het begrijp. Eyndelijck houdt het my ten goede, indien ik iets in deze Voor-reden tot verdeedinge van de rechtveerdige zaak van de Heer *D. Bekker* gesproken heb. Den yver heeft my'er toe vervoert, om dat ik niet heb mogen zien, dat zulken Godsaligen Leeraar, als den Heer *D. Bekker* is, onderdruckt wordt, en dat ik en soo veel als hem met genegentheyt die Hemelsche wijsheyt uyt zijn mondt gehoort hebben; daar nu van versteoken zyn; doch de Heere wil haar en onse herten wederom tot vrede neygen, 't welck ick van herten wensch. AMEN.

VAN

VAN DE ENGELEN EN DUYVELEN.

HET EERSTE HOOFTSTUK.

Van de goede Engelen of Geesten.

Atse in der tyd geschapen zijn / blijkt om dat alle Schepselen haar beginsel hebben gehad / en niemand sonder begin of eynde word gesegt te zijn als Godt alleen / en wel van die tyd / doe Godt de Aarde grondde / gelijk het waarschijnlijk af te nemen is uyt *Job* 38: 4-7. daar gesegt wordt de kinderen Godts doe gejuygt te hebben / 't welk de Engelen zijn / want de menschen waren op aarden noch niet vermenigvuldigt / en *Psalm* 148.

Dese Engelen sijn van Godt goet geschapen / en worden gedienstige Geesten genaamt / die tot dienst uytgesonden worden, om der genen wille, die de zaligheyt be-erven sullen, *Hebr.* 1: 14. 't zy om in sijne name yets aan de menschen te boodschappen / wonderlijk te helpen / en oordeelen tegen de goddelosen uyt te voeren; als ook mede in het vertoonen van de Majesteyt Godts / gelijk blijkt uyt de aangetogene plaatsen / 2 *Reg.* 1: 3. 1 *Reg.* 19: 5. *Hand.* 27: 23. *Matth.* 28. *Hand.* 5: 19. 2 *Sam.* 24: 15, 16. 2 *Reg.* 19: 35. *Hand.* 12: 23. *Jes.* 6. Maar of dese gedienstige Geesten of Engelen in gedaante van mannen of menschen verscheenen zijn / en sulke ware lighamen hebben gehad / waar mede zy gegeeten / gedronken / gesien / gehoort en gesprooken hebben / en kan niet seker van gesept worden / of dat bewijs van Christus voor sijn menschelijke natuur / en heeft geen kracht / 't geen hy na sijn opstandinge aan sijn Apostelen te kennen gaf / om te betoonen dat hy met sijn waarachtig lighaam was opgestaan / en te seggen in haar aller tegenwoordigheyt: Siet myne handen ende mijne voeten, want ik ben het selve, tast my aan ende siet. Want een Geest en heeft geen vleesch ende beenen, gelijk gy siet dat ik hebbe. Ende als hy dit seyde, toonde hy haar de handen ende de voeten. Ende doe zy 't van blydschap noch niet en geloofden, ende haar verwonderden, seyde hy tot haar, hebt gy hier yet om te eeten; ende sy gaven hem een stuk van een gebraden visch, ende van honingraten; ende hy nam het, ende at voor hare oogen, *Luc.* 24: 39. Ende Petrus konden daar door de Joden overtuygen / dat het die selfde Christus was / welken zy gedood hadden / welk Godt weder ten derden dagen heeft opgewekt / alsoo sy (met hem gegeten en gedronken hebben, na dat hy uyt den doo-

dooden was opgestaan, *Hand.* 10: 39.41. soo besluyt ik / dat die Engelen of mannen / die aan Abraham en Loth verscheenen / geen geesten / maar menschen geweest zijn / om dat zy haar voeten gewassen / gegeeten / gedronken en geslapen hebben; ende wat belangt / dat een van de drie de Soone Godts sou geweest zijn / welk gevoelen nu het meeste gelt / hoewel men eertijts al anders gelooft heeft / soo is Jesus al eerder geopenbaart in den vleesche / ende heeft soo tot de Vaderen gesprooken / als in het laatste der dagen / hoewel in een andere gelegentheyt / doch dat en voldoet niet. Ende wat 't gehoor / 't gesicht / en de spraak van de Engelen sou zijn / of waar in dat soude bestaan / en kan van ons menschen niet begrepen worden / en de H. Schrift ons sulks niet vermelt / hoe dat sulks van een geschapen geest geschied / maar van Godt word sulks overvloedig getuygt / ja dat hy het gehoor / 't gesicht / en de spraak geformeert heeft / *Psalm* 94: 9. Soo dat het beter te denken is / dat Godt sulks selfs miraculeus door de Engelen te weeg brengt.

Doch van hare daden valt wat meer te seggen / ik meen van haar wonderen en oordeelen / die sy tot dienst der uytverkoornen / en tot straffe der godtlosen hebben uytgewrocht / aan haar toe te eygenen / is haar geheel en al tot Goden te maken / die gesegt wort alleen wonderen te doen / namentlijk Godt / *Psalm.* 72: 18. Of dan moesten sy een arm hebben als hy / en versiert zyn met voortreffelykheyd en hoogheyt, bekleet met Majesteyt en heerlykheyt, om te strooien haare verbolgentheyt des Toorns uyt over alle hoogmoedigen, en verpletteren de godtlosen in hare plaatse. Dan sou hy ook haar loven dat hare rechterhant haar verlost heeft / gelyk Godt Job uytdaagt / *Job* 40. 4-9. soo dat het schijnt dat het al op die selfde wys geschiet / gelyk Godt Moses en andere Propheten wonderen en oordeelen heeft laten doen / in 't aansien van Koningen en Volken / om te toonen dat sy waerachtige en getrouwe Dienaars zyn / van dien opperste Koningh van Hemel en van Aarde / op dat sijne eere daar door vertelt worden / ende sy sijne dienstknechten gehoorsaamheyt bewysen / die in sijne name die wonderen en oordeelen doen / en sijn geboden aan de menschen verkondigen / Doch hy sal de eere van sijn naam / 't welk ook in sijn werken / wonderen en oordeelen bestaat / wel laten aan een schepsel mede te deelen; want ik segge rondt uyt / dat een Engel alsoo weynig der macht toe kan hebben of gegeven worden / of sy worden gestelt tot meesters der nature / en by gevolgh Goden / 't welk niet kan zyn; maar men segt Godt kan sijn macht wel aan het schepsel mee deelen / besonderlijk een Engel doch hy blijft daar de eerste oorsaak van en by gevolgh de hoogste eer / maar als Jesus segt / voorwaar voorwaar segge ik u, de Sone en kan van hem selven niets doen, ten sy hy den Vader dat siet doen, *Johan.* 5. v. 19 Soude sulks dan wel op een Engel konnen gepast worden / sonder mede Godt te zyn / gelyk Jesus sulks overvloedigh toont in 't selfde Capittel; Want hoe kan Christus hem beroepen op sijn Goddelyke Werken / ende seggen / de werken die my de Vader gegeven heeft, om die te volbrengen, de selve werken die ik doe, getuygen van my dat my de Vader gesonden heeft, *Johan.* 5: 36. ja *Johan.* 10: 25. segt hy de werken die ik doe in myns Vaders name, dese ge-

tuy-

tuygen van my. 't Welk de antwoort was op de vraagh van de Joden / of hy de Christus was / ende *vers* 30. seyt hy der noch by / ik ende de Vader sijn een. Soo dat sijne Goddelijkheyt in sijne werken heeft uytgeblonken / ende dat hy de Christus was / ook dat hy sijne heerlykheyt soo wel der in openbaarde als van sijnen Vader / maar wat is / men staat wel toe dat Jesus Christus Goddelyke Werken heeft gedaan / om dat mede Godt was / maar ik wenste wel eens te weten / als men van de Engelen segt / sy hebben dese of geene wonderen of oordeelen gedaan / ende dat door haar kracht worden sy dan Jesus Christus niet gelyk gestelt. Ja maar segt men worden de Engelen niet krachtige helden genaamt / die sijn woort doet gehoorsamende de stemme sijnes woorts *Psalm.* 103: 20. is daar mede bewesen datse wonderen en oordeelen over en in andere schepselen konnen uytvoeren; sy konnen wel krachtige helden genaamt worden / om datse stantvastigh in de liefde en eere van haren Heer en Schepper volherden / en gehoorsamentlijk sijn bevelen uytvoeren / maar segt men / heeft een Engel geen 70000. in Israel door pest gedoodt / 2. *Samu.* 24. en in 't leger van den Konink van Assyrien 185 duysent mannen / 2 *Regum* 19: 35. ja maar heeft het daarom een Engel gedaan en niet Godt? Sulks sou men dan van Moses wonderwerken en oordeelen wel konnen seggen / en van Elia de Tisbiter / soo als de Konink Ahazia tot hem sond een Hooftman van vyftige met sijne vyftige om hem te vangen / seggende: gy man Godts, de Koningh seyt komt af, maar Elia antwoorde ende sprak tot de Hooftman van vyftige: indien ik dan een man Gods ben, soo dale vier van den Hemel ende verteere u ende uwe vyftige, 2 *Regum* 1: 9. 't Welk ook aanstonts geschiede / ende noch andermaal aan den tweeden Hooftman met sijn vyftige / en dat wort het vier Gods genaamt dat van den Hemel haar verteerde / ende daar stont een Engel by de Propheet die ook met hem sprak / maar daar wort in 't geheel verhaal niet vermerkt dat een Engel yets in die straffe heeft gewerkt / maar 't is Godt die 't gedaan heeft ter liefde van den man Godts / al spreekt Elia gebiedender wys / soo kan het eeder tot Godt in sijn herte versoekender wys geschiet zyn / en dat Godt hem al voor af heeft verseekert dat hy op sijn versoek soodanigen oordeel over die Hoofman met sijne vyftige soude laten toekomen / als hy soude komen om hem te vangen / soo heeft de Propheet dan gebiedender wijs konnen spreken het vier van den Hemel te dalen om haar te verteeren wanneer den Hooftman quam met sijn vyftige / maar wilden men dit op sijn ergst na de letter opnemen soude de Propheet wel stoutelyk door sijn gebodt over Godt en 't Element van 't vier gebieden om sijn vyanden te straffen / 't welk ver van daar is / soo moet men van de wonderwerken en oordeelen der Engelen niet ongerymts denken / 't geen Gods Eer en werken verkort. Ik weet wel dat men sulks toestaat / dat die H. Mannen / de Propheeten / ook Apostelen / die wonderen en oordeelen die sy gedaan hebben / dat sulks door haar macht niet is geschiet / maar dat het Godt selve is die sulks gedaan heeft / om dat wy van de broosheyt der nature des menschen beter bewust zyn / maar de Engelen moeten ook wonderwerken worden toegeschreven / om datse hemelsche schepselen zijn; waar op ik antwoort / dat daarom haar nature en macht veel minder

van ons te kennen is / ende Godt ons sulks in sijn H. Woort duysterlijk geopenbaart heeft / ende daarom onnodigh voor ons / soo langh wy hier op aerden zijn / veel daar van te weten / maar namaals als wy de gelukzaligheyt daar boven eens deelachtigh worden / soo sullen wyder wel meerder kennisse van hebben / en bevinden datse echter niet ledigh zijn / want wy kennen nu maar ten deele / en Propheteren ten deelen / daarom raadt ik dat men 't daar by laat / om niet schuldigh bevonden te worden van 't schepsel gelyk gestelt te hebben met den Schepper. Van de toelatingh sal ik nu niet spreken / om dat 't maar beuselingen zyn / want als voor af niet eerst bewesen wort / dat sy de macht hebben of haar gegeven wort / soo helpt de toelatingh niet / en dit is een saak / 't welk se schijnen meest op de Duyvelen te passen / dat die van Godt toegelaten wort quaat te doen / soo sal ik op sijn rechte plaats iets'er van seggen.

En aangaande dat de Engelen ons inwendigh souden bewaren / of yets goets op onse herten werken / 't is Godt alleen die onse herten kent / formeert / herten en nieren / doorgront / ja onse gedachten van verre weet / en sijn heyligen Geest die ons leyt en verlicht in alle waarheyt 1 Regum 8: 29. Psalm. 33: 15. Ioh. 16: 13. Ja maar segt men de Engelen konnen werken op 't verstant / oordeel en wille / 't welk ik ook ontken / want in die eygenschappen bestaat de redelijke ziel van den mensch / ende zyn alle betrekkelijk op het herte / en komen der uyt voort / 't welk blykt uyt 1 Regum 3: 9. Exod. 35: 29.

HET TWEEDE HOOFTSTUK.

Van de Duyvel in 't gemeen.

VAn de Duyvel en sijne Engelen / 't welk men segt goet geschapen te zijn geweest / gelijk de voorige Engelen van vermelt / en naderhandt van God verstooten zijn geworden / om datse in de waarheyt niet zijn staande gebleven / ende vyanden van de geloovigen geworden zijn / en verleyt heeft van den Paradijse af / en noch dagelijks verleyt / en de geloovige strijd aan doet / soo in als uytwendig / ende heerscht in de kinderen der ongehoorsaamheyt / ja wel sijn macht is groot en goddelijk / ende gelijk in geenen deele by de goede Engelen / die in de waarheyt zijn staande gebleven. Soude Godt dan met dien boosen vyant een contract ingegaan hebben / na dat hy gesondigt hadt / ende hem van sijn Goddelijke macht hebben bygeset / om de menschen te konnen beschadigen / ende een seker volk en rijk overlaten / dat by Jesus Christus / sijn welgeliefde Soon / niet te pas komt / die'er nochtans sulken bitteren dood om heeft moeten lyden; want veele sijnder die de brede weg inslaan / en de smalle wort van weynige bewandelt; soude Godt dan met sulk een boose vyant niet verkeeren / daar hy nochtans de boose werkers der ongerechtigheyt haat; ende hy soude de menschen sijn goede geboden of leeringe laten voorschrijven / ja selfs voor de ooren van gantsch Israel sijne heylige Wet uytroepen / ende door sijne

Soone

Soone selve / doen hy quam in de gestalte van een dienstknecht / den ganschen Raad des Vaders ons bekent maken. Sou men dan niet mogen seggen van Godt / dat hy wel goet is / maar heymelijk onse vyant / gelijk men van menschen segt / de welke uyterlijk wel goet schijnen / maar van binnen vol bedrog en arglistigheyt zijn; doch dat sy verre van daar / dat Godt ons bedriegen soude.

Want voor eerst / sou hem te weten den Duyvel gegeven zijn / dat hy wijs en voorsichtig is / om sijn regeering door de wijde werelt wel aan te leggen / en over al by te zijn / al heeft hy knechten in sijn dienst / 't welk Boden of Engelen genaamt worden / want sy souden hem van hare verrichtinge wel wat konnen wijs maken / en daarom wort'er van hem getuygt / dat de diepte des Satans niet wel te kennen zijn / gelijk men meent dat van hem gesegt wort.

Ja Almachtig / die veel wonderwerken heeft uytgewrocht / en tegen den H. Geest / waar mede de kinderen Gods verzegelt zijn / in 't strijdperk treden, ook somtijts voor een tyd doen beswijken / ja Jesus Christus / die vol was van den H. Geest / versoeken / en voeren hem van de Woestijne op den berg / en toonen hem daar in een ogenblik tijds alle de Koningrijken der werelt / ende alle hare heerlijkheyt / om hem te doen aanbidden / dan sou hy se hem geven / en doe dat niet lukken wilde / op den Tempel der mede / ende seyde doen / worpt u van boven nederwaarts / dan sou hy hem soo quyt zijn / en loon na werk ontfangen / mogelijk om dat hy hem niet wilde aanbidden / ende daar op had hy noch al een Schriftuur plaats by der hand / uyt *Psal.* 91: 12. segt / hy sal sijn Engelen van u beveelen, dat sy u bewaren sullen, ende dat sy u op de handen sullen nemen, op dat gy uwen voet niet t'eeniger tyd aan eenen steen stootet. Ende daar na maakte hy hem in 't Hofje Getsemane ook soo bang / dat hy moest druppelen als bloedt sweeten / gelijk men segt dat hy'er wel 't meest toe gedaan heeft / is dat niet een machtigen Duyvel; ja heeft in den beginne door een slange / die minder tot de spraak bequaam is / als eenige andere Dieren / verstaanbare / listige en verleydende redenen hervoor konnen brengen aan die H. Vrou / als Eva was / en verleyden / ende soo is hy geworden een Overste deser werelt / een Godt deser eeuwe / die de sinnen verblindt / en Overste der macht des luchts / ja de lighamen der menschen en sinnen / of geesten te gelijk / gelijk blijkt aan al die besetenen en kranken / in den Evangelio vermelt / soo dat veel van die rasende minder veeltijds wisten wat sy deeden als een wilt beest; is dat niet een treffelijke eer voor Jesus Christus / dat hy sulk een vervloekte en ontrouwe dienstknecht moest tegen gaan / om de menschen daar van te verlossen / en die hem alsints soo veel werks maakten in die tijd / en 't geeft mijn wonder / daar Jesus Christus door sijn lijden en opstandinge den Satan den kop vermorselt heeft / dat sijn macht daar door niet vermerkt wordt / dat vermindert is / ende die macht heeft hy verkregen over den mensch / gelijk ik gesegt hebbe / uyt de eerste verleyding van hem gedaan in den Paradijse / ende daar is sijn heerschappy op gebouwt / met de goddelosen gevangen te houden na sijn wille / en dat sijn sijne kinderen / zijn dienstknechten. Ja dat is noch niet genoeg / maar hy derft het Rijke Christi noch opentlijk en heymelijk bevechten / ende dat van alle tijden / en men segt noch wel / dat zijn macht in de

Goddelijke Wet gegront is / daarom wort hy een rechtveerdige genaamt / Jes. 49: 25. Wel dan schijnt'er anders niet over te schieten / als dat Godt hem het quaad maar toelaat / of belet naar sijn believen / want gelijk Godt de godloosen het quaad toelaat en bedwingt / soo segt men is 't met de Duyvel ook.

Maar ik wenschte wel eens te weten / of alle schepselen haar Heer en Schepper niet gehoorsaamheyt schuldig zijn / waar onder besonderlijk de verstandelijke schepselen begrepen worden. Nu als die verstandelijke schepselen tegen hem overtreden / hoe kunnen dan sulke wederhoorige hare heerschappy daar door vestige / of van Godt gevestigt worden / ende dat over andere schepselen / die hy verleyt ende gedoodt heeft / ende dan derft soodanig sondig schepsel noch als een lasteraar of aanklager van de schepselen / die hy verdorven heeft / voor den Throon van sijn Heer en Richter verschijnen.

Nu by die verstandelijke schepselen versta te zijn de Duyvel ende sijne Engelen / die dobbel gesondigt hebben ; het eerste dat sy in de waarheyt niet zijn staande gebleven / en 't ander dat hy den mensche verleyt heeft / dat ook verstandelijke schepselen zijn / en dan sou de Satan als verklager en heerscher van den mensche voor den rechtvaardigen Godt verschijnen / gelijk als 't sou blijken uyt de Historie van Job / en de Sone Godts soo stoutelijk versoeken / die ook Godt en Heere is van eeuwigheyt.

Ende daar de goede Engelen / die standvastig in de liefde en dienst Gods sijn staande gebleven / van sulken heerschappy in de H. Schrift niet wort vermelt / ende sy durven geen oordeel van lasteringe tegen den Duyvel voorbrengen / veel min tegen den mensch / Jud. 1: 9 2 Petr. 2: 11.

Nu dat quaad en de macht van den Duyvel soude Godt toelaten / gelijk hy de boose menschen toelaat / maar als de goddeloosen quaad bedrijven aan andere menschen / 't zy aan hare lighamen of goederen / derven sy dan noch wel als aanklager van de schepselen / die sy beledigt hebben / en Godt selve daar door vertoornt / voor hem verschijnen / om daar door meerder heerschappy te verkrijgen / ik meen wel neen / maar dat sy al aanstonts de gramschap Gods in hare conscientie gevoelen / die haar beschuldigt / Rom. 2: 15 En 't bleek ook aan Cain / doen hy sijn broeder Abel had dood geslagen / dat het bloed zijns broeders wraak riep van den aartbodem ; echter vestigen de godloosen hare macht of heerschappy daar door op / met de vroomen te onderdrukken / vervolgen en te dooden ; soo mach sulks een rebellige en tyrannige heerschappy genaamt worden / die Gode en de mensche vyandt zijn / waar over hy sulke ongehoorsame tijdelijk en eeuwiglijk sal straffen ; soo soude de Satan op sijn best genomen een rebellige heerschappy aangematigt hebben.

Daar is ook een rechtvaardige macht of heerschappy onder de menschen / 't zy Koningen / Vorsten / Overheden / Machten / welke zijn tot bescherminge der goede / en straffe der quade / soo is'er dan een goede en quade macht onder de menschen in gebruyk ; maar voorheen heb ik gesegt / dat de H. Schrift van de macht of heerschappy van de goede Engelen ons niet vermelt / want de macht van de Duyvel / of afgevallen Engelen / soo sy 't zyn / moetmen vergelijken by de goede Engelen / waar van in 't eerste Hooftstuk gehandelt heb / soo dat een quaden niet machtiger kan gesegt worden in 't quaat / als een goeden

den Engel in 't goede; ende men segt / dat de afgevallen Engelen met ketenen der duysternisse bewaart worden tot het oordeel des grooten dags / en kan hy dan losbandig soo veel gewelt doen in de werelt.

Want men maakt hem in dese dagen noch so groot / seggende dat hy heerscht over de lighamen en zielen der menschen; ook gebruykt hy de Elementen om haar te beschadigen / segt men dat Godt hem veelsints belet / wat helpt dat / zijn macht en ryck houd stant / en komt in geenen deele by 't Ryke Christi te pas / gelijk ik te vooren getoont hebbe. Nu indien alle dese macht en werkinge van den Satan / hier vooren verhaalt / tegenstelliglijk vergeleken wordt met de macht Gods / soo blijft 'er weynig eere voor den Schepper over / want de Duyvel kan die werken niet doen sonder die Goddelijke eygenschappen / namentlijk / wijs / almachtig / alwetend / over al tegenwoordig / 't welk eygenschappen zijn die van Godt onafscheydelijk zijn. Nu geef ik eens te bedenken wat weynige eygenschappen der dan voor Godt sullen overblijven / so twijffel ik dan of 't niet geschied by quade opvatting van de letterlijke woorden der H. Schrift / en datter al een geheel andere Duyvel by verstaan wordt als de meeste menigte gelooft / ende niet sulken Duyvel die met d'andere H. Engelen goet geschapen soude zijn geweest / ende in de waarheit niet zijn staande gebleven / noyt in / of van 't geselschap der goede Engelen is geweest / 't welk ik verder na mijn kleyn vermogen sal soeken te toonen.

HET DERDE HOOFTSTUK.

Wort getoont wat door de val der Engelen te verstaan zy, als mede wat de Duyvel is.

DOch voor eerst wat de val of sonde der Engelen of boose Geesten belangt / en haare straffe daar opgevolgt / 't welk men tracht te bewysen uyt 2. Petri. 2. 4. en Iud. v. 6. hou ik my aan 't gevoelen van de Heer Daillon / van de Heer Bekker aengetrocken in sijn tweede Boek de Betoverde Werelt / in 't achste Hoofstuk / die het verklaart de Bespieders te zyn van Godt gesonden om 't Lant Canaan te verspieden / dewelke een quaat geruchte onder 't volk brachten na datse 't Lant verspiet hadden / om dat haar docht onmogelyk te zyn sodanigh Lant te overwinnen / seggende dat hare steden vast / ende een groot sterk en machtigh volk was / soo dat het gantsche Volk Israels rebelleerden tegen Mose ende Aaron / ende seyden van een ander hooft op te werpen / en keerden met haar herte weder na Egipten / maar Mose / Aaron / Josua / en Caleb sochten sy te steenigen / waar over de Heere sigh grotelijks vertoornde / soo dat hy swoer dat sy in sijne ruste niet soude ingaan / behalven Josua en Caleb / maar anders het geheele gros van Israel sijn hare doode lichamen gevallen in de Woestyne van 20 jaar out en daar boven / doch de gesondene verspieders storven aenstonts door een plage / die niet volstandig waren gebleven den Heere na te volgen / ende een quaat geruchte onder-

der 't volk gestropt hadden / Num. 13. en 14. vergeleken met Psalm 95: 10: 11. Heb. 3: 11 17. Ook soude daar door konnen verstaan worden / 't meeste gros van Israel van Godt gesonden uyt Egypten om 't Lant Canaan in te nemen / en ter erffenis te ontfangen door de hant Mose ende Aaron om hem te dienen / maar om hare afval en wederspannigheyt besonder in dees tyt van Godt zyn gedreygt en gestraft geworden / seggende dat hare doode lichamen sullen vallen in dese Woestyne soo dat het Lant waar na toe haar Godt gesonden hadde om dat te erven / sy niet en hebben gesien / maar sijn gestorven in de Woestijne / en die in hare sonden gestorven zyn konnen gesegt worden met ketenen der duysternisse tot het oordeel bewaart te worden / gelyk als van Godt gesegt wort dat hy met veele lankmoedigheyt verdragen heeft, de vaten des toorns tot het verderf toebereyt Romey. 9: 22. soo heeft hy ook Israels sonden na die tyt veertigh jaar lankmoediglyk verdragen in de Woestyne / ende Moses segt van Israel / dat de Heeren haar geen herte om te verstaan, noch oogen om te sien, noch ooren om te hooren, gegeven heeft tot op desen dagh, Deut 29: 4. en dat was soo lang daar na / so warense dan mede van die vaten des toorns / doch niet alle / maar daar waren ook veele vaten der barmhertigheyt die hy te vooren bereyt heeft tot heerlykheyt / ende dat zyn de dienstknechten der gerechtigheyt noch verder reden daar van over 't woort van Engelen.

Israel was van Godt gesonden om de ongerechtigheyt der Amoriten te straffen / en haar Lant in erffelijke besittinge te nemen.

Israel waren dienstknechten / om dat de Heere haar door een vast verbont tot een eygendom hadt uytverkoren uyt alle de volken.

Israel moesten boden sijn om des Heeren lof te vermelden wegens sijn groote goedertierentheyt / en van alle sijn wonderwerken.

Israel konnen dienstknechten genaamt worden / om datse de Goddelijke Wetten moesten gehoorsaam zyn in geloof en liefde

Israel waren dienstknechten / om datse van Godt gestelt waren onder een Jok der dienstbaarheyt.

Soo dat op haar het woort van Engelen kan gepast worden / en indien sulke Engelen al willens sondigen / en blyven niet volstandigh in 't gebodt Godts van haar ontfangen / waar in haare Voorvaders getrou in sijn bevonden / soo kan van sulke dienstknechten gesegt worden datse van Godt in de Helle geworpen zyn / overgegeven den ketenen der duysternisse / om tot het oordeel bewaart te worden / gelijk als de getrouwe dienstknechten gesegt wort van Jesus geset te worden over alle sijne goederen / soo datse geset in den Hemel / in Christo Jesu / versegelt met den Geest der beloften / getrokken zynde uyt de nacht der duysternisse / overgebracht in 't Koninkrijke des Soons sijner liefde / en welke namaels geen beschuldinge / noch oordeel / of straffe te verwachten hebben.

Nu dat daar soo mede kan zijn / en weet ik niet wat men meer van de sonde en straffe der Engelen seeker vinden sal in de H. Schrift / want menschen worden dickwils boden of gesanten genaamt / 't welk het woord Engelen beteekent / die van Godt of menschen gesonden zijn / Genes. 18. en 19. En Paulus segt

segt elders: Wy bidden u als gesanten van Christi wegen / laat u met Godt versoenen; en Richt. 7. 24. Jac. 2. 5. Nu sal ik eens ondersoeken wat de Duyvel is.

Die de sonde doet is uyt den Duyvel, Johan. 3: 8. Ende Jesus segt tegen de ongeloovige Joden / gy zyt uyt den Vader den Duyvel. Nu is 't noch twijffelachtig wat den Duyvel is / maar als Paulus segt / Hebr. 2: 14. Die het gewelt des doodts hadde, dat is den Duyvel. Wel mocht men noch vragen / wat is 't gewelt des doots dan / dat den Duyvel zou zijn / dat sal blyken uyt de vorige redenering van hem; in 't selfde Vers segt hy: Overmits dan de kinderen des vleeschs ende bloets deelachtigh sijn, soo is hy ook desgelyks der selver deelachtigh geworden, op dat hy door de dood te niete doen soude, en dan volgt / die 't gewelt des doots hadde, dat is den Duyvel. Het eerste lit segt dan / overmits dan de kinderen des vleeschs ende bloets deelachtigh sijn. Het geene uyt het vleesch geboren is (dat) is vleesch, Joh. 3. 6. ende die in den vleesche zijn, en konnen Godt niet behagen; waarom / want het bedenken des vleesch is de doodt, Rom. 8. (soo ben ik) dan in ongeregtigheyt geboren, en in sonde heeft my mijne Moeder ontfangen, Psalm. 51: 7. Daarom, gelijk door eenen mensche de sonde in de werelt ingekomen is, ende door de sonde de doodt, ende alsoo de doot tot alle menschen doorgegaan is, in welke alle gesondight hebben; soo dat de doot heeft geheerst van Adam af / (ja) door de misdaat (van dese) eene heeft de doodt geheerst, Rom. 5. Nu indien door de sonde of misdaat Adam de doot heeft geheerst over alle tot verdoemenis / soo besluyt ik dat de sonde het gewelt of macht des doots is / want de woorden heersche of heerschappy, macht of gewelt, bestaat maar in verwisseling van woorden / maar de sin is hier 't selve / want waar heerschappy is / daar is macht en gewelt; by exempel als Israel overheerst wiert van hare vyanden / soo waren sy dan immers in haar macht en gewelt / soo is 't ook / die de sonde doet / sijn dienstknechten der sonde / Johan. 8. en die sonde is den Duyvel.

Nu wat het tweede lit belangt / daar gesegt wort / soo is hy ook desgelyks der selver deelachtigh geworden, op dat hy door de doot te niete doen soude die 't gewelt des doodts hadde, dat is den Duyvel, dat raakt de Soone Godts / by tegenstellingh dat hy alsoo van Godt gesonden is / in gelykheyt des sondigen vleesches, ende (dat) voor de sonde, de sonde veroordeelt in het vleesch, Rom. 8. 3. Ende heeft alsoo de doodt verslonden tot overwinninge / doch van dese saak sal daar na op sijn rechte plaats wel yets van gesegt worden.

Dunkt iemandt nu dat ik Gods Woort bespottelijk maak / dat ik uyt dese plaats van Paulus / Heb. 2. 4. sulken Duyvel niet in vinden kan / als men van outs heeft gelooft / maar dat hy sou vaststellen dat de sonde den Duyvel is / daar stoot ik my niet aan / het staat echter by my vast / dat Godts Woort de waarheyt is / maar ik en bindt my niet op de authoriteyt van Uytleggers / als ik selfs niet overtuycht ben / dat het waarheyt is ende soo yemandt my op een overtuygen wys beter kan onderrichten / ik sal 't gaarn aannemen. Nu sal ik Joh: 8. eens gaan ondersoeken / en sien of die niet een en 't selve segt als Paulus.

Joh. 8. 31. Jesus seyden dan tot de Joden, die (**in**) hem geloofden. Indien gylieden in myn Woort blyvet soo sijt gy waarlyk myne Discipelen, en sult de waarheyt verstaan, ende de waarheyt sal u vry maken; sy antwoorden hem wy sijn Abrahams zaat, en hebben noyt yemant gedient, hoe segt gy (**dan**) gy sult vry worden. Jesus antwoorde haar, een yegelyck die de sonde doet, die is een dienstknecht der sonde. De dienstknecht en blyft niet eeuwiglyk in 't huys, de Sone blyft'er eeuwiglyk; indien dan de Sone u vry gemaakt sult hebben, soo sult gy waarlyk vry zyn. Ik weet dat gy Abrahams zaad sijt, maar gy soekt my te dooden, want myn Woort en heeft in u geen plaatse. Ik spreeke dat ik by mynen Vader gesien hebbe, gy doet dan ook dat gy by uwen Vader gesien hebt. Sy antwoorden ende seyden tot hem, Abraham is onse Vader. Jesus seyde tot haar, indien gy Abrahams kinderen waart, soo soudt gy Abrahams werken doen, maar nu soekt gy my te dooden, een mensche die u de waarheyt gesprooken hebbe, welke ik van Godt gehoort hebbe; dat en dede Abraham niet; gy doet de werken uwes Vaders, **'t welk de Joden wel verstonden / dat sulks niet uyt den vleesche is te verstaan**; **daarom antwoorden sy** / wy en zyn niet uyt hoereryen geboren, wy hebben eenen Vader (**namentlyk**) Godt, **'t welk zy loogen / want zy waren dickwils van Godt afgehoereert / en noch dedense sulks.** Jesus seyde dan tot haar, indien Godt uwen Vader waar, soo soudet gy my liefhebben, want ik ben van Godt uytgegaan, ende kome (**van hem**) want ik en ben ook van my selven niet gekomen, maar hy heeft my gesonden, waarom en kent gy myne sprake niet, (**het is**) om dat gy myn Woort niet kont horen. **Nu** vers. 44. **daar men gemeenlyk dien verkeerden Duyvel uyt bewysen wil / luyd.** Gy sijt uyt den Vader, den Duyvel, ende wilt de begeerten uwes Vaders doen, die was een menschen moorder van den beginne, ende en is in de waarheyt niet staande gebleven, want geen waarheyt en is in hem; wanneer hy leugen spreekt, soo spreekt hy uyt sijn eygen, want hy is een leugenaar ende de Vader der selve. Maar my om dat ik de waarheyt segge en looft gy niet; die uyt Godt is, hoort de woorden Gods; daarom en hoort gylieden niet, om dat gy uyt God niet en zijt. Voorwaar, voorwaar, segge ik u, soo iemant mijn Woort bewaart sal hebben, die en sal den doodt niet sien in der eeuwigheyt, **'t welk de Joden verkeert opvatten en meenen dat Jesus daar de tydelijke doodt by verstont / maar het was uyt de Geestelijke doot der sonde** / de Joden dan seyde tot hem, nu bekennen wy dat gy den Duyvel hebt, want Abraham is gestorven, ende de Propheten, wien maakt gy u selven. Jesus antwoorden, indien ik my selven eere, soo is mijne eere niets: mijne Vader is 't die my eert, die gy segt dat uwe Godt is, en gy kent hem niet, maar ik kenne hem, ende indien ik segge dat ik hem niet en kenne, soo sal ik u lieden gelijk zijn, dat is een leugenaar: maar ik kenne hem, en beware zijn Woort.

Voor eerst segt Jesus tot de Joden, indien gylieden in myn Woort blyft, soo sijt gy waarlijk mijne Discipelen, ende sult de waarheyt verstaan; **en dan segt hy** de waarheyt sal u vry maken. **Jesus is de waarheyt / in welker mont geen bedrogh gevonden is / maar hy is ook de waarheyt / bestaande daar in / dat soo vele beloften als'er sijn / die sijn in hem ja ende Amen tot heerlijkheyt des Vaders / en de grootste beloften van dien / is door hem vry gemaakt te wor-**

worden van de dienstbaarheyt der sonde/ vers. 34: 35. 36. Maar de Joden sochten hem te dooden / want sijn Woort en had in haar geen plaatse, en echter roemdense Abraham zaat te zijn/maar dan moesten zy de werken des gelovigen Abrahams doen, maar sulks en dedense niet. Ook seyden sy noch/ dat Godt haren Vader was/ v. 41. maar Jesus segt dat sy hem dan moesten liefhebben, om dat hy van Godt is uytgegaan, v. 42. maar zy konden zijn Woort niet hooren en daarom verstonden sy sijne sprake niet; daarom segt hy. Gy sijt uyt den Vader den Duyvel, ende wilt de begeerte uwes Vaders doen; ende dat is Vader Adam/ die de heyligheyt des Heeren door sijne ongehoorsaamheyt en sonde gelastert heeft. Ende sulks deden doe ook de Joden aan sijnen Soone/ die de heylige Israels is / en die seggen konde / wie overtuycht my van sonde / nu die vader den Duyvel. Die was een menschenmoorder van den beginne, om dat hy hem en sijne nakomelingen gebracht heeft in de geestelijke en tijdelijke doodt/ en alle rampen die den mensch in dit leven overkomt: Ende en is in de waarheyt niet staande gebleven, alsoo hy van de waarheyt en liefde Godts is afgevallen/ want geen waarheyt en is in hem, uyt sijn eygen natuur aengemerkt/ om dat Adam een schepsel zijnde/ de waarheyt in/ of uyt sijn selven niet kon hebben/ maar sijn beeldt/ bestaande in gerechtigheyt en heyligheyt/ hadde hy van Godt/ soo veel als hy vermocht een schepsel te geven/ ontfangen/ ende daarom kon Adam sijn sinnen verleyt worden door aangename en verleydende voorwerpen/ ende heeft alsoo door de begeerlijkheyt/ als mensch zijnde/ konnen veranderen of sondigen/ want van Godt wort alleen gesegt onveranderlijk te zijn/ noch geen schaduwe van omkeringe/ soo wanneer dan die gevallen sondaar leugen spreekt/ soo spreekt hy uyt sijn eygen, want hy volgden sijn valsche blinde drift en hertstochten meer op/ dan met verstant en oordeel het bedroch der begeerlykheyt te overwegen/ sonder Godt om versterkingh te bidden/ en soo is't gelijk't Salomon segt/ Godt heeft den mensche recht gemaakt maar sy hebben veele vonden gesocht; soo is hy dan een leugenaar ende de Vader der selve, v. 44 ende soo sijn alle menschen leugenaars door hem geworden/ Psal. 116. ende die lasteringe ongehoorsaamheyt en leugen waren/ die Joden ook van besmet/ gelijk Jesus verder toont seggende. Voorwaar voorwaar segge ik u, soo iemant mijn woort bewaart sal hebben, die en sal den doodt niet sien in der eeuwigheyt, maar de Joden seggen dat hy den Duyvel heeft/ dat hy sijn selven eerden, maar Jesus segt dat sijn Vader hem eert, dien hy kende en bewaarde zijn Woort, maar indien hy seyde den Vader niet te kennen, soo sou hy haarlieden gelijk zijn (dat is) een leugenaar, soo dat ik 't my klaar verbeelt uyt alle die spreekwijse niet anders te seggen/ van uyt den Vader den Duyvel te zijn/ als den Vader of den Sone te lasteren/ dat is sonde ongehoorsaemheyt en leugen.

HET VIERDE HOOFTSTUK.

Handelt van de verleydinge, in den Paradyse geschiet, en besonderlyk wat het spreeken, of verleyden van de Slange betekent.

LAat ons nu eens sien hoe 't Moses ons beschrijft; maar ik moet eerst voor af wat seggen; wat ik van het spreeken of sinnebeeldigh spreeken van de slange verstaa. Dat sulx een ware slangh zou zijn / een van het kruppende gedierte der aerde van Godt geschapen / die sulke verleydende redenen tot de vrouwe gesprooken heeft / en kan uyt de natuur van sulk een beest niet bewesen worden / ende uyt de vloek en de bedrijgingh die Godt op de slange legt / als mede uyt het vyantschap setten tusschen de slangh ende de vrouwe / en haar beyder zade / ook in 't vermorselen van de kop der slange / en hy daar en tegen de versenen te vermorselen aan 't geslacht van 't vrouwe zaat / blijkt noch veel minder; doch men legt het tweesints uyt; men siet wel dat uyt een slangh sulken list en spraak niet kan voortkomen / noch vloek en vyantschap komt daer ook gants niet op te pas; want het schijnt dat hy soo sonder straf weder gaat heen kruppen / en daar wort ook niet vermerkt datter meer vyantschap is tusschen slangh en vrouw / of slangh of vrouwen saat / als andere wilde Dieren / die de menschen verscheuren of vernielen / indienser in haar gewelt konnen krijgen. Daar en tegen sijnder slangen die den menschen gantsch geen quaat doen / maar veel goede diensten van geschieden; waar wil dit dan heen / maar men neemt sijn uytvlucht tweesins / gelijk ik gesegt hebbe / en men segt dat daar evenwel letterlijck een ware slangh moet by verstaan worden / maar de Duyvel moet daar mede in 't spel komen / sal 't wat schijn hebben / daarom segt men de Duyvel heeft door de slange gesproken / en heeft hem list en spraak bygeset / waar staat sulks; Moses segt ons niet / en ik weet niet dat de gehele H. Schrift sulks vermelt; waar sal 't bewijs dan van daan gehaalt worden / uyt de Schriften der Fabeldichters / dan ist'er slecht mede gestelt / ende dan sou het al een machtigen Duyvel zijn / kan hy sulck een dier / eerst van Godt geschapen / verbormen / en maken hem voor die tijd bequaam om sulke redenen tegen die vrouwe te gebruyken / en daar na sonder spraak weer heen te gaan kruppen / dan valter soo veel van Jesus wonderwerken niet te roemen / dat hy de stomme menschen kon doen spreken; ende dat van Biliams Eselinne / welke Godt hare mont opende datse sprak / soo steekt daar al meerder wonderwerk in een slange te doen spreken / en soo heeft de Duyvel al grooter wonderwerk gedaan in dat stuk / als Godt of Christus oyt gedaan heeft. Al wort sulk seggen lasterlijk opgenomen / laten die 't bewijsen dat de Duyvel sulken macht / moet / en kan toe gekent worken / als mede dat hy sulks heeft gedaan. En wat belangt de vloek boven al

het

het vee en 't gedierte des velts / van op sijn buyk te gaan stof te eeten alle de dagen sijns levens / hoe komt dat op de Duyvel te pas / by 't vee / 't gedierten buyk te gaan stof te eeten sijns levens dagen / is hy dan een beest / gaat hy op sijn buyk / eet hy stof / heeft hy een levens tijt / dat hy sterft / en men segt dat hy een geest is ; sterven de geesten dan ook / dat denk ik niet / ende hoe wilt met sijn vyantschap gestelt wesen tegen de vrouwe; na dat hyse door de slange verleyt heeft / heeft hy in uyterlijken schijn of lichaam meer vyantschap betoont / dat moest blijken of tusschen haar zaat en sijn zaat ; en is hem de kop vermorselt/en heeft hy haar zaat de versenen vermorselt/'t welk Christus is;wil men't geestlijk/dat hy de gelovige bevegt van Adam en Eva's tijt af met quade gedachten te werken op hare herten ; wel dan moet hy een herten-kenner zijn/ 't welk ik in 't eerste Hooftstuck getoont heb een schepsel daar in onmachtig is; nog op verstant / wil en oordeel kan hy ook niet werken / noch op de sinnen ook niet/ of ik wenste wel eens te weten door wat voorwerpen hy de sinnen verleyt ; de voorwerpen die der in de werelt zijn/die sijn kragtig en ontallijk genoeg waar door den mensch kan verleyt worden / al komt'er sulken Duyvel niet by / en door sulke verleydende voorwerpen is Adam en Eva verleyt geworden / en zijn 't Duyvels zaat de Godtloosen die soo machtigh veele zijn / waar in hy sou heerschen / gevangen houdende in de strikken der sonde / na sijnen wille / en de selven op te hitsen / om te verleyden / vervolgen en te dooden de geloovigen / 't welk sonder de menschen der herten daar toe te bewerken / niet geschieden kan / en by gevolgh moet hy se dan kennen ; is dat dan de Duyvel niet tot een quaden Godt gemaakt / als hy de goede Godt in macht wort gelijk gestelt. Van 't vermorselen der versenen van Christus / welke van 't vrouwe zaet afkomstig is / sal ik daar na in 't breede wel iets seggen / by tegenstellingh nu daar de goede Engelen / 't welk Godts dienstknechten zijn / en sijn macht te baat hebben / hebben noyt eenigh mensch of beest de spraak gegeven / soo veel als mijn in de H. Schrift bekent is / en noyt door goede gedachten de geloovigen versterkt / maar daar is een Goddelijke kracht en Almacht toe van nooden / wat sou dan de Duyvel doen ; Soo segh ik dan dat ik het na de letter niet en verstaa van de slangh / of datter sodanigen Duyvel in te pas komt die door de slangh gesprooken heeft / maar dat het oneygentlijk verbloemt en sinnebeelts gewijs verstaa / dat is den menschen Adam en Eva haar valsche redeneringe en overlegginge / die door wrevelige / vergiftige en verleydende herts tochten werkzaam geweest is door de begeerlijkheyt / 't welk de sonde in hare herte bewrocht heeft / door welke sy haar en hare nakomelingen vergiftight en gedoodt heeft ; indien yemandt dat noch niet en voldoet / en wilt noch eygentlijk verstaan van de slange die spreekt / hoe komt dat'er staat Psal : 19: 2. De hemelen vertellen Godts eere , ende 't Uytspansel verkondigt sijner handen-werk. De dagh aan den dagh stort overvloedige spraken uyt , ende de nacht aan nacht toont wetenschap. En Psal: 148: 3. Looft hem gy sonne ende mane. Looft hem alle gy lichtende sterren. Looft hem gy Hemelen der Hemelen , ende gy wateren die boven de Hemelen zijt V. 7. Looft den Heere van der Aerde gy Walvissen ende alle afgronden ; is dat ook eygentlijk te verstaan / dat denk ik niet / maar van den mensche / om dat

dat die met kennis en verstant begaaft zijn. Worden de onsienlijke dingen van de scheppingen der Werelt aan, uyt de schepselen verstaan en doorsien, beyde sijn Eeuwige kracht en Goddelijkheyt, op datse hem als Godt kennende, hem ook sonden verheerlijken, en danken of looven/ Rom. 1 : 20 : 21. Nu Joan. 3 : 14 staat: Gelyk Moses de slange in de Woestyne verhoogt, heeft alsoo moet de Sone des Menschen verhoogt worden, op dat een yegelijk die in hem gelooft, niet en verderve, maar het eeuwige leven hebben. Nu vraagh ik hoe komt Jesus het tegenbeelt van de slange te zijn/ indien de slange niet de sonde betekent.

Want gelijk de Israeliten/ die gesondigt hadden/ ende sy wierden van Godt met vierige slangen daar over gestraft/ soo rechten Moses den Metalen slangh op/ uyt last van Godt/ soo dat indien yemant die slangh aansagh/ soo wiert hy van die straffe en plage verlost/ Num. 18: 8. indien het met den geloove geschiede want sonder geloove ist onmogelijk Godt te behagen; soo is het dan een waar sinnebeelt op Christus/ want yegelijk die in hem gelooft, heeft het eeuwige leven, ende hy heeft hem selven voor ons tot sonde gemaakt/ daar hy selven noyt sonde gekent/ noch gedaan heeft/ gelijk de metale slangh ook niet kon sondigen/ maar Israel hadt gesondigt/ soo is hy dan voor ons gestorven als wy noch sondaars waren/ en Christus is in de werelt gekomen om de sondaars salig te maken; soo segh ick dan gelijk de metale slange het tegenbeelt is van de sonde en straffe van Israel/ ende het voorbeelt van Christus/ dat hy verhoogt en gestorven is/ want dat hy gestorven is/ dat is hy der sonden eenmaal gestorven/ op dat wy Gode leven souden; soo verstaan ik dat de slange in 't paradys een verbloemt sinnebeelt is van de sonde/ en ik kan anders niet begrijpen/ hoe dat figuur van de slange Christus sou betekenen/ en daar de sondaars in de H. Schrift veelmaal by slangen en adderen gebroetsels vergeleken worden.

De plaats 2 Corin. 11: 3. moet ik hier doen volgen. Paulus segt/ Doch ik vreese dat niet eenigsints, gelijk de slange Evam door haare arglistigheyt bedrogen heeft, alsoo uwe sinnen bedorven worden van de invoudigheyt die in Christo is. Wel te recht wierden haare sinnen bedorven door de arglistige verleydinge/ welke de begeerlijkheyt in hare herten gewrocht heeft/ en soo sijn sy Adam en Eva van de staat der eenvoudigheyt afgevallen/ want het herte is arglistig en doodtlyk ja meer dan eenig dingh, Jer. 17: 9 sou een slange dan niet arglistigr sijn konnen om gelijk men segt/ dat hy den eersten mensch verleyt heeft; maar dan spreekt de Propheet de waarheyt niet/ want hy seyt het herte is arglistigh en dootlijk meer kan eenigh dingh, of Paulus verstaat der ook geen slange door/ gelijk ik ook niet sien kan dat hy doet; maar Paulus vermaant de Gemeynte van Corinthen/ datse sullen blijven by de eenvoudigheyt/ die in Christo is/ van welcken zy al begonnen afte vallen ende begeerlijkheyt des vleechs/ ende de verleydinge op te volgen/ gelijk hy haar overvloedigh bestraft daar over/ en besonder in sijn eerste Brief aan haar/ daar hy haar het Woort niet verkondigt en hadde als menschen woort maar als Godts Woort/ daarom segt hy vers. 4. Want indien de gene die komt, een andere Jesum predikte, die wy niet gepredikt en hebben, ofte gy een andere Geest

ontfinget, die gy niet en hebt ontfangen, ofte een ander Euangelium, dat gy niet en hebt aangenomen, soo verdroegt gy met recht; Want ik achte dat ik nergens in ben minder geweest dan de uytnemenste der Apostelen. In Adam en Eva hadden het gebodt Godts ongehoorsaam geweest / sy waren van hem afgevallen door hare vonden die zy gesocht hadden / soo gingh het met vele van de Gemeynte van Corinthen / daar Paulus haar het woort Gods of des Euangeliums verkondigt hadt; hoe komt hier dan een slange te pas / of 't most op menschen sien / en dan kont niet op de slange gedupt worden / een vandt kruppende bedierte der aerde veel minder dan de Duyvel / die door de slange sprak / soo dat ik het mede oneygentlijk verstaa / namentlijk de verleydinge der sonde door 't figuur van een slange verbeelt.

Noch twee plaatse daar van de slange vermelt wort / moet ik ook niet verbygaan / voor eerst Apocal. 12:9:10:11. Ende de groote Draak is geworpen (namentlijk) de oude slange, welke genaamt wort Duyvel ende Satanas, die de geheele Werelt verleyt, hy (segge ik) geworpen op de aerde ende sijn Engelen sijn met hem geworpen. Nu die oude slange om sijn verschrikkelijkheyt de groote Draak benaamt / ook Duyvel ende Satanas, dat is lasteraar en tegenstander / welke namen op godtlose menschen hier moet gepast worden / welke zijn onder de dienstbaarheyt der sonde / waar doorse Godt en sijn Gemeynte lasteren en tegenstaan. Nu die sonde heeft De geheele Werelt verleyt, en dat is 't algemeen verderf, dat in de werelt is door de begeerlijkheyt. 2 Petri. 1.4. en daarom is hy geworpen op de Aerde, om dat hy geen gemeenschap heeft aan die Hemelsche goederen / die de gelovigen deelachtigh zijn / namentlijk / vreede en blijtschap door den heyligen Geest / ende sijn Engelen sijn met hem geworpen, dat is een yegelijk die de sonde doet / sijn sijne Engelen of dienstknechten der sonde soo genaamt / en die sonde brengt haar in vreese en verschrikkinge / en namaals sal die Duyvel met sijne Engelen geworpen worden in 't Helsche vier / 't welk haar bereyt is nu volgt de roem van die Gemeynte / welke door het bloet des Lams sijn / vrygekocht / Vers. 10. Om dat de verklager onser broederen, die haar verklaagde, voor onsen Godt dagh ende naght is nedergeworpen, ik segge dat haar gewisse selve haar voor Godt verklaagde / om 't Duyvels reetsel / de sonde die in haar is / maar sy hebben hem overwonnen door het bloedt des Lams, ende door het Woordt harer getuygenisse, dat is het woort des geloofs / en dat hebbense met haar doodt bevesticht / want sy hebben haar leven niet lief gehadt tot de doodt toe. Wil dit yemandt al mede van een andere Duyvel verstaan / hoe komt hy in den Hemel na de komste van dien mannelijke Sone, die alle Heydenen soude hoeden met eenen yseren roede, ende weghgerukt (is) tot Godt ende sijnen Throon vers. 5. 't Welk Christus is / na dat hy de reynigmakinge onser sonden heeft te wegen gebracht / geseten is aan de rechterhandt der Majesteyt in de hoogste Hemelen; ende hoe komt hy onse broederen te verklagen / wat quaat hebben sy hem gedaan / daar hy de geheele werelt zou verleyt hebben / 't welk in 't tweede Hooftstuk genoegh getoont is / dat hy sulks niet kan noch machtigh is te doen. Wat de Prophetische zin belangt / die in de woorden noch zijn opgesloten / dat komt hier niet te pas / en is van veel nieuwe Uytleg-

segger en al heerlijk opgehelderdt / behalven datse te hoogh gevoelen van de Duyvel hebben.

Nu Openb. 20: 2. staat: Ende hy greep den Draak, de oude slange, welke is de Duyvel, ende Satanas, ende bondt hem duysent jaren. Onnodigh hier meer van te seggen / om niet tweemaal een dingh te doen / als alleen van het binden van duysent jaren, en sijn anders niet dan de Vyanden des Euangeliums / die des selfs Belijders lasteren / vervolgen en dooden. Op de eene tyt geestse Godt de macht en gelegentheyt der toe / om sijn Kerke op te wekken / te zuyveren en te kastyden / en op andere tijden bindt of bedwingt hy die om sijn Kerke vreede en vryheyt op haar suchtinge te doen erlangen: Die veel quaats in 't herte denken, alle dagen 't samen komen om te Oorlogen, sy scherpen hare tonge als een slange; het adder vergift is onder hare lippen Sela, Psalm. 140 Doch wat 't getal van Duysent belanght / dat is Prophetisch / dat komt by dese saak ook niet te pas / om dat ik hier in 't generaal maar heb wille seggen / wat het binden van de de oude slange kan beteekenen.

Het Vyfde Hooftstuk.

Genesis 3. in 't besonder ondersocht.

Nu sal ik Moses eens gaan ondersoeken / en hooren wat die segt, maar gelieft in gedachte te houden van de slange / 't welk ik gesegt heb een sinnebeelt te sijn van de sonde / werksaam geweest zijnde door de begeerlijkheyt / ende dat is den Duyvel die den mensche verleyt en gedoodt heeft / Gen. 3: 1. De slange nu was listiger dan al het gedierten de velts, 't welk de HEERE Godt gemaakt hadde: is 't wonder / 't diergelijke van den mensch is listiger dan al het gedierte des velts / en by een dier kan den eersten mensche vergeleeken worden / om datse hare blinde driften en hertstochten te veel opvolgden / gelijk als Petrus segt / 2 Pet. 2: 12. die als onredelijke dieren de nature volgen, ende voorgebracht zyn om gevangen en gedoodt te worden. Ende sy seyde, namentlijk de slange / tot de vrouwe, is 't ook dat Godt geseyt heeft, gylieden en sult niet eeten van alle boom deses Hofs; en verstaan ik niet anders te zijn als de valsche redeneringe van de vrouwe selfs / in haar de lust of begeerlijkheyt begon al werksaam te worden / ende sy socht 't haar uyt de gedachte te brengen / want sy wist wel dat Godt gesegt hadde van alle boom deses Hofs / sult gy vrelijk eeten / daarom de vrouwe seyde tot de slange, van de vrucht der bomen deses Hofs sullen wy eeten, maar van de vrucht des booms, die in 't midden des Hofs is, heeft Godt geseyt gy en sult van die niet eeten, noch die aanroeren, op dat gy niet en stervet. Van aenroeren en hadt Godt niet verboden / maar het eeten: Doe seyde de slange tot de vrouwe, gylieden en sult den doodt niet sterven, maar Godt weet dat ten dage als gy daar van eetet, soo sullen u de oogen geopent worden, ende gy sult als Godt wesen, kennende het goet ende het quaat; ende dat scheen de Vrouwe daar uyt te besluyten / want daar staat: Ende de vrouwe sagh dat die boom goet was tot spij-

spijse, ende dat hy een lust was voor hare oogen, ja een boom die begeerlijk was om verstandigh te maken. Soo achtense Godt een bedrieger te zijn/ die anders gesegt had als 't in waarheyt was; want was den boom goet tot spijse/ ende een lust voor hare oogen/ soo en konse niet doodlijk noch schadelijk zijn; en was sy begeerlijk om verstandigh te maken/ soo dagtse mogelijk/ sou 't wel waar konnen worden dat wy Godt gelijk wierden/ kennende het goet ende het quaat/ daar het goet te kennen/ haar behoorde genoegh te zijn/ soo dat de schoonheyt van die boom en sijne vrugt/ en de valsche bevattinge daar van de lust of begeerte in haar daar door werkzaam wiert/ Godt daar door verachtende/ en sijn gebodt overtredende; want sy nam van sijne vrucht, ende at, ende sy gaf ook haren man met haar, ende hy at. Soo dat na veele strijdige gedachte eyndelijk de begeerlijkheyt de overhant nam/ en soo heerste de sonde tot de doodt; Doe werden harer beyder oogen geopent, ende sy werden gewaar dat sy naakt waren. Doe werden haar de oogen des verstants geopent na de begane misdaat/ als de sondaars in 't gemeen gebeurt haar ten quade/ en sy bekende dat hare leden ter sonde tot wapenen der ongerechtigheyt, Rom. 6. 3. zijn geworden/ vermits de begeerlijkheyt des vleesches en de begeerlijkheyt der oogen en grootheyt des levens, 1 Johan. 2: 16. doe in haar kragt openbaarde/ soo waren sy dan van het beelt Gods ontbloot/ verduystert sijnde in 't verstant/ vervreemt van 't leven Gods na de onwetenheyt die in haar is/ soo schaamden sy dan haar over hare naaktheyt/ ook verschrikten haar haar gewisse over hare overtredinge voor de heyligheyt en Rechtveerdigheyt Gods/ daarom verbergden sy haar gelijk daar volgt: Ende sy hoorden de stemme des HEEREN Gods, wandelende in den Hof, aen den wint des daags; doe verbergde sich Adam ende sijn wyf voor 't aangesicht des Heeren Gods, in 't midden van het geboomte des Hofs, ende de HEERE Godt riep Adam, ende seyde tot hem, waar syt gy. Ende hy seyde, ik hoorde uwe stemme in den Hof, ende ik vreesde, want ik ben naakt, daarom verbergde ik my. Ende hy seyde, wie heeft u te kennen gegeven dat gy naakt syt? hebt gy van dien boom gegeten van welken ik u geboodt dat gy daar van niet eten en soudt? doe seyde Adam: de Vrouwe die gy my gegeven hebt, die heeft my van dien boom gegeven, ende ik hebbe gegeten. Hoe vreesachtigh dat Adam was over begane misdrijf voor het aengesichte des Heeren/ soo hadt hy echter de stoutigheyt om de schult daar van op sijn vrouw te werpen/ en vervolgens op den Heere diese hem gegeven hadt: Ende de HEERE Godt seyde tot de vrouwe; wat is dit (dat) gy gedaan hebt? Ende de vrouwe seyde, de slange heeft my bedrogen, ende ik hebbe gegeten. Doe seyde de Heere Godt tot die slange, dewyle gy dit gedaan hebt, soo zijt gy vervloekt boven al het vee, ende boven al het gedierte des velts. Is 't wonder/ een mensch die leeft en sterft als een beest/ die is der 't quaatst aan/ want een beest keert ook weder tot stof/ maar den sondigen mensch heeft tijdelijke en Eeuwige straffe te verwachten/ en dat zijn natuurlijke menschen/ den Geest niet hebbende, ende het geene sy natuurlijk als de onredelijke dieren weten, in het selve verderven zy haar, over de sulke wort een Wee uytgesproken/ Jud. vers 10: 19. op uwen buyk sult gy gaan, dat is met haar herte alleen na der Aerden/ om aertsche dingen te bedenken/ onderwerpen-

pende de dienstbaarheyt der sonde, Ende stof sult gy eeten alle de dagen uwes levens; stof te eeten/ beteekent om dat de godtlosen de ydelheyt indrinkt als water/ ende den gelovigen Abraham bekende van hem selfs door den Heere dat hy niet anders dan stof ende assche was, Genes. 18.v. 27. uyt sijn natuur als een recht Adams kindt aengemerkt/ soo dat den sondaar sijn deel is in dit leven en sijn gronslagh in 't stof, Job. 4: 19. hier betoont Godt nu sijn rechtveerdigheyt en vloek over de slange/ en daar na noch over haar zaat; maar aan de Vrouwe en haar zaat betoont hy sijn genade en liefde/ ende dat in de wederversoeninge van den beloofden Messias/ waar in hy zijn rechtveerdigheyt heeft betoont/ en welken den vloek gedragen heeft/ waar door sy en wy weder geworden sijn bygekochte des Heeren/ en heeftse daar op weder den geest der genade en der heyligmakinge laten toekomen/ en de erve der Hemelsche gelukzaligheyt hier namaals; daarom segt God/ Ik sal vyantschap setten tusschen u en dese vrouwe, ende tusschen uwen zade ende tusschen haren zade, om dat hy haar van sijnen geest gegeven heeft; daarom segt hy/ ik sal vyantschap setten, om de werken des vleeschs te kruycigen en dooden met de begeerlijkheyt/ op dat de sonde niet weder in haar heerschen soude tot de doodt/ en sulk een vyantschap of strijd sijn de uytverkoornen altijd onderworpen/ soo langh als sy in dit aartsche tabernakel zijn/ ende dat is de strijd tusschen vleesch ende geest/ gelijk Paulus door eygen ondervindinge daar een bondige verklaringe van geeft/ Rom. 7: 16-24. Ende indien ik (segt hy) het geene doe, dat ik niet en wil, soo stemme ik de Wet toe dat zy goet is. Ik dan en doe dat selve nu niet meer, maar de sonde die in my woont. Want ik weet dat in my, dat is mijn vleesche, geen goet en woont, want het willen is (wel) by my, maar het goet te doen en vinde ik niet, want het goet dat ik wil, en doe ik niet, maar het quaad dat ik niet en wil, dat doe ik; indien ik het geene doe dat ik niet en wil, soo en doe ik 't selve nu niet meer, maar de sonde die in my woont. Soo vinde ik dan dese wet (in my) als ik het goet wil doen, dat het quaad by my ligt, want ik hebbe een vermaken in de Wet Godts na den inwendigen mensche, maar ik sie een andere Wet in mijne leden, welke strijd tegen de Wet mijns gemoets, ende my gevangen neemt onder de Wet der sonde, die in mijne leden is, soo dat hy uytroept: Ik ellendig mensche, wie sal my verlossen uyt het lighaam deses doodts.

Nu sou'er noch vyantschap zijn tusschen twee zaden/ namentlijk het zaad der slange/ ende het zaad der vrouwe. Het zaad der slange dan sijn de sondaars/ by uytnementheyt soo genaamt/ die niet wedergeboren zijn/ maar stantvastelijk in de sonde volherden; hier in sijn de kinderen Gods, ende de kinderen des Duyvels openbaar; een yegelijk die de rechtveerdigheyt niet en doet, die en is niet uyt God, ende die sijn broeder niet lief en heeft, 1 Joh. 3: 10. Soo sijn 't dan een sondigen volke, den volke van sware ongerechtigheyt, den zade der boosdoenderen, den verdervenden kinderen; sy hebben den HEERE verlaten; sy hebben den heyligen Israels gelastert; sy hebben sich vervreemdet (wijkende) achterwaerts, Jes. 1: 4. En soo wordense kinderen des Duyvels/ kinderen der boosen/ kinderen der duysternissen/ kinderen deser werelt genaamt.

Maar het zaadt der vrouwe/ sijn die afleggenden ouden mensche, die verdor-

sorven wordt door de begeerlijckheden der verleydinge, ende den nieuwen mensche aandoen, die na Godt geschapen is in ware gerechtigheyt en heyligheyt; dat zijn die door het geloove het leven in Christo sijn deelachtigh geworden / en door goede werken krachtdadiglijk laten uytblinken / ende daar is Eva de moeder van / want sy wort op het 20 vers een Moeder aller levendigen genaamt / gelijk als Abraham een Vader aller geloovigen genaemt wort; dat zyn die daer wandelen in de voetstappen des geloofs / en liefde van Vader Abraham / soo dat het niet en is uyt den bloede, noch uyt de wille des vleesches, noch uyt de wille des mans, maar uyt Godt gebooren te zyn, Joh. 1. 13. En de sulke en doen de sonde niet, want sijn zaat blijft in hem, ook en kan hy niet sondigen, want hy is uyt Godt geboren, 1 Joh. 3. 9. Wedergeboren zynde / niet uyt vergankelijken, maar (uyt) onvergankelijken zade, door het levende en eeuwig-blijvende Woort Godts, soo sijn wy dan kinderen Gods, als mede dan Erfgenamen; Erfgenamen Godts, ende mede-erfgenamen Christi.

De vyantschap van 't zaat der slange bestaet daer in / dat sy het vrouwe-zaat door verleydende redenen / bedrog of geveynstheyt soeken te verleyden / om haar weder in 't verderf des eeuwigen doots te brengen / en soo sy dat niet vermogen / gelijk zy niet en kunnen / soo hatense / vervolgen en doodense / want de kinderen der duysternisse en konnen de kinderen des lichts niet verdragen / daarom segt Jesus. Indien gy van de werelt waart, soo sou de werelt het hare liefhebben, doch om dat gy van de werelt niet en zijt, maar ik u uyt de werelt hebbe uytverkooren, daarom haat u de werelt. Gedenkt des woorts dat ik u gesegt hebbe. Een dienstknecht en is niet meerder dan sijnen Heer; indien sy my vervolgt hebben, sy sullen ook u vervolgen, Joh 15. 19.

Nu de vyandtschap van 't vrouwe zaat moet contrarie bevonden worden / ende datse die haten, die de Heere haat, bestaet daer niet in / datse hare tegenparthyders haten / vervolgen en dooden / maar datse hare boose werken haten / die de Heere haat / ende haar / indien 't mogelijk is / door goede vermaninge op den rechten wegh te helpen / om hare ziele uyt het verderf te verlossen / ende soo dat niet doenlijk is / soo moetense haer den Heere bevelen / of hy haar noch t'eeniger tijd bekeeringe gaf / ende dat is de liefde Godts ende des naasten / ende het eynde der Wet is liefde uyt een reyn herte; daerom segt Jesus: Gy hebt gehoort datter geseght is, gy sult uwe naesten liefhebben, ende uwen vyant sult gy haten, maar ik segge u, hebt uwe vyanden lief, zegentse die u vervloeken; doet wel den geenen die u haten, en bid voor den genen die u gewelt doen ende die u vervolgen, op dat gy mooght kinderen zijn uwes Vaders, die in de Hemelen is, Matth. 5. 43.

Nu sou de vyantschap van 't vrouwe zaat al verder gaan tegen de Slange: Dat selve sal u den kop vermorselen, segt Moses / ende dat is 't eenigste middel waar door den sondaar weder in genade kon aengenomen worden / den Slange den kop te vermorselen, ende dat moest door volmaakte gehoorsaamheyt der liefde en lijdens te weegh gebracht worden / ende dat is door Christus geschiet / die uyt het vrouwe zaat is voort gekomen / ende heeft de gerechtigheyt Godts voldaen / want niemant van den mensche en kon soo koen zijn om met sijn herte borge te worden om tot Godt te naderen / want wy

 sijn

sijn alle als onreyne / en alle onse gerechtigheyt is als een wegwerpelijk kleet / de Engelen konnen 't ook niet zijn noch doen / want waarlijk hy en neemt de Engelen niet aan, maar hy neemt het zaat Abrahams aan, Heb. 2: 6. want op sijn knechten en soude hy niet vertrouwen, hoewel hy in sijne Engelen klaarheyt gestelt heeft. Job. 4. Soo is het dan de Soone Godts / die in de gestaltenisse Gods zijnde genen roof geacht, en heeft Gode even gelijk te zijn: maar heeft hem selven vernietigt de gestaltenisse eens dienstknecht aangenomen hebbende, ende is den menschen gelyk geworden, ende in gedaante gevonden als een mensche, heeft hy hem-selven vernedert, gehoorsaam geworden zijnde tot de doodt, ja den doodt des Cruyces, Phil. 2: 6: 7: 8. en dien smertelijken doot betekent dat hem de versenen wiert als volgt: ende gy Slange sult het de versenen vermorselen; de sondaars door de heerschappye der sonde in haar soude Christus als hooft van het vrouwe zaat in de hielen bijten en vermorselen / en alsoo een mensch die de hielen vermorselt is niet staan en kan / maar moet nootsakelijk vallen / doch sodanigen quetsuer en is niet doodlijk maar kan weder genesen worden / om sijn vyant weder te konnen tegenstaan soo is hy dan wel na den lichamen gedoodt / maar hy is haast als overwinnaar weder verresen / en ten derden dage weder opgestaan / ende heeft alsoo over sijne vyanden getriumpheert / daarom segt Christus: De overste deser werelt komt, maar hy heeft niets aan my, Joh: 14: 30. waarom? om dat hy was heyligh / onnosel / onbesmet / afgescheyden van de sondaren / by gevolgh soo kon hem de schult van Adam niet aenkleven / maar moest van 't gewelt des grafs verlost worden / ende en heeft geen verderving gesien / maar heeft hem selven met wille van den Vader opgewekt / opgevaren ten Hemel / geseten aan de rechterhandt der Majesteyt in de hoogste Hemelen / heerschende op sijnen Throon / ende heeft daar door als haar hooft veele kinderen in de heerlijkheyt ingeleyt / ende alsoo heeft hy den Slange den kop vermorselt / door dat hem de versenen vermorselt zijn / doch ik sal die saak wat verder overwegen / in 't laast van 't boekje als ik een vergelijkingh sal maken / wegens de overtredingh van den eersten Adam / en wederversoeningh door den tweeden.

De lichamelijke straffe die de Vrouwe van Godt is opgelecht / zijn dese. Ik sal seer vermenigvuldigen, segt God / uwe smerte, namentlijk uwer dracht, met smerte sult gy kinderen baren, ende tot uwen man sal uwen begeerten sijn, ende hy sal over u heerschappye hebben. 't Welk de ervarentheyt leert dat sy noch onderworpen zijn / doch sommige en willen de heerschapp des mans niet verdragen / doch sulks is tegen het bevel Godts.

De Heere spreekt nu Adam aan / ende legt hem den vloek op als hooft van de vrouwe / ende daerom is de vrouwe ook dien vloek onderworpen / ende segt dewijle gy geluystert hebt na de stemme uwes wyfs, ende van dien boom gegeten daar ik u van gebood, gy en sult daar van niet eeten soo sijt 't aertrijk om uwent wille vervloekt, ende met smerte sult gy daar van eeten alle de dagen uwes levens. Ook sal 't u doornen en distelen voortbrengen, ende gy sult het kruyt des velts eeten, in 't sweet uwes aenschyns sult gy broodt eeten, tot dat gy tot d'aerde wederkeert, dewijle gy daar uyt genomen sijt, want gy sijt

stof,

stof, ende gy sult tot stof wederkeeren. De Vrouwe is eerst verleyt geworden/ die heeft doe ook haren man verleyt/ ende die heeft geluystert na de stemme sijnes wijfs/ ende daar hy het quaat als een man eerst behoorde te overwegen en sijn vrouw met goede onderrichtinge daar van af wenden/ soo liet hy hem door sijn vrou overreden/ ende sijn blinde drift en hertstochten nam de overhant/ en overmeesterde de wil/ ende soo is hy mee verleyt geworden.

Ende soo syt 't Aertrijk om sijnen 't wille vervloekt/ is door eerst den mensch die uyt der Aerde is; en Genes. 6: 12. staat: Doe sagh Godt de Aerde aan, ende siet sy was verdorven, want al het vleesch hadde sijnen wegh verdorven op der Aerde, sijn der menschen die gesondigt hebben/ die Aertsch en Duyvels zijn/ soo is dan 't aertrijk om de sonde Adams vervloekt/ ende die sonde is uyt den Duyvel/ soo dat alle lichamelijke qualen/ ook der ziele/ geene uytgesondert/ onder dien vloek begrepen is/ ende dat is onse vyant/ tegenstander/ Duyvel/ die het wel wesen van ons lichaam en ziele tegenstaat/ t'onser straffe of besoekinge/ en de laatste vyant is de doodt des lichaams/ ende daarom hebben vele besoekinge en straffe hare benaminge van den Duyvel/ ende dat heeft tot noch toe soo veele verbystert/ dat haar liet bedunken dat daar een andere quade Geest of geesten in werkzaam waren/ die buyten de menschen zijn/ namentlijk van de afgevallen Engelen; doch het is alleen de sonde van den eersten mensche/ die overgegaan is tot alle/ en also oorsaek van alle ellende/ die den mensche in en na dit leven overkomt/ ende daarom is Christus mensch geworden/ en als borge door den mensch/ na lichaam en ziele moeten versocht worden/ en straffe lijden/ maar van de sonde heeft hy niet konnen versocht worden/ om dat hy sonder sonde was.

HET SESDE HOOFTSTUK.

Worden de vruchten van de sonde, vloek en straffe over Adams nakomelingen, in 't kort voorgestelt.

IN dit Hooftstuk sal ik eenige Exempelen daar van toonen/ en van de vloeken die den mensch van binnen en van buyten aenkomen/ om of van de sonde in 't generaal besluyten. De Historye van den leytsamen man Job sal ik eerst beginnen/ doch om myn meningh daar van beter te verstaan/ sal ik de Historye van den Priester Eli/ met sijnen twee Soonen/ Hofni ende Pinehas/ 1 Samuels 2. 3. 4. voor af laten gaan.

Nu die Sonen Eli waren kinderen Belials/ ende sy en kenden den HEERE niet/ ende sy steelden van 't vleesch 't geen den Heere ten offer gebracht wiert/ 't zy met wil of gewelt/ mogelijk om met haar hoeren beter vrolijk te konnen zijn/ die met hoopen aan de deure der tente der samenkomste quamen/ alwaar sy ook by sliepen. Eli bestrafte sijn Sonen wel met den monde/ maar het was te slappelijk na 't gewichte van de misdaat/ daar-

am en hoordense niet na de stemme hares Vaders / want de Heere wildense dooden / doch hy sondt eerst noch een man Godts tot Eli / die hem hefteljk bestrafte uyt den mondt des Heeren / om datse achter uyt waren geslagen tegen sijn slacht en spijs offer / ende dat hy sijnen Sonen meer eerden dan den Heere / daarom seyde hy die my eeren sal ik eeren / en die my versmaden sullen licht geacht worden. Ende de dagen souden komen dat hy sijnen arm soude afhouwen / ende de arm van sijns Vaders huys datter geenen out man in sijnen Huyse wesen sal / ende dat sou het teken sijn dat sijn beyde Sonen Hofni ende Pinehas op eenen dagh souden sterven / na dat de Heere Eli noch andermaal hadt bestraft / na dat sijnen Sonen haar al hadden verbloekt gemaakt / evenwel hadt hy se niet eens suer aengesien / daarom swoer de Heere / soo de ongerechtigheyt des Huyses Eli sal versoent worden door slacht offer / of door spys offer / gelijk de straffe al kort daar op volgden. Want soo als de Philistynen streeden tegen Israel / al haddense de Arke Godes by haar in 't leger / soo wierdense echter van hare vyanden geslagen / en de Arke Godes wiert genomen / ende de twee Sonen Eli / Hofni ende Pinehas storven / ende daar liep een bode uyt de slag-orden Israels / sijne kleederen waren gescheurt / ende daar was aerde op sijn hooft / en bootschapte Eli / ende seyde / Israel is gevloden voor het aengesichte der Philistynen / ende daar is oock een groote nederlage onder den Volke geschiet ; daar en boven sijn uwe twee Sonen Hofni ende Pinehas gestorven / ende de Arke Godes is genomen / als hy van de Arke Godes vermelde / soo viel Eli achterwaarts van den stoel af aan de sijde der poorte / en brak den nekke / ende sterf / ende sijn Schoondochter / Pinehas Huysvrouwe / in de tyt van hare baaringe mede van schrik op de selfde stont. Dit is nu soo in 't kort uytgetrokken om langwijligheyt te schouwen / de sin en inhoudt der van.

Van Job.

JOb 1. en 2. Wort van hem verhaalt / dat het een man was opgerecht en vroom / Godtvreesende / ende wijkende van 't quaat / hebbende seven Sonen en drie Dochteren / daar toe was sijn Vee seven duysent Schapen / ende drie duysent Kemelen / ende vijf hondert jok Ossen / ende vijf hondert Eselinnen ; ook was sijn dienstvolk seer veel / soo dat dese man grooter was dan alle die van het Oosten / maar sijnen sonen gingen ende maakten maaltyden in jeders huys op sijnen dagh , ende sy sonden henen en nodigden hare drie susteren om met hen te eeten ende te drinken, soo dat het scheen datse die dagen door brachten in brasseryen / dronkenschap en dertelheyt / 't welk de sonde is geweest in de dagen van Noë en de inwoonderen van Sodoma en Gomorra. Want sy aten, zy dronken, sy namen ten houwelike , en sy wierden ten houweliken gegeven tot den dagh op welken Noë in de Arke gingh, ende de Suntvloet quam en verderfse alle. Desgelijks ook gelijk 't geschiede in de dagen Lots; zy aten, sy dronken, zy kochten, zy verkochten , sy planteden, sy bouden , maar op welken dagh Lot van Sodoma uytgingh , regende het vier en Sul-

Sulpher van den Hemel ende verderffe alle. Luc. 17: 27. 28. 29. Het geschie de dan als die dagen der maaltyden omgegaan waren, dat Job henen sondt ende hen heyligde, ende des morgens vroegh op stont ende brant-offeren offerde (na) harer aller getal, want Job seyde misschien hebben mijne kinderen gesondigt, ende Godt in haar herte gesegent, alsoo dede Job alle die dagen; dat sijn kinderen gesondigt hebben is wel waar/ salmen Jobs vrind Bildad den Suhiter gelooven/ Job 8: 4. doch wie sal 't ons nader seggen/ soo was het dan nuttiger geweest voor de ziele van sijn kinderen/ en de Heere ook aengenamer dan brant-offerhanden/ dat hyse heftelijk bestraft hadt/ maar sulks blijkt niet dat hy gedaan heeft/ want gehoorsamen is beter dan slacht-offer opmerken dan het vette der rammen. 1 Samuels 15: 22. Daar was nu een dagh als de kinderen Gods quamen om sigh voor den HEERE te stellen, mogelijk is Job met sijn Sonen en Dochteren der mede by geweest; maar wat helpt dat of zy voor het aangesichte des Heeren verschijnen? daar staat Jesai. 1: 12. Wanneer gy lieden voor mijn aangesichte komt te verschynen, wie heeft sulks van uwe hant ge-eyscht dat gy mijne Voorhoven betreden soudt. Vers 15. Ende als gy lieden uwe handen uytbreydet verberge ik myne oogen voor u, ook wanneer gy het gebedt vermenigvuldigt en hoore ik niet, Wasschet u reynigt u, doet de boosheyt uwer handelingen van voor myne oogen wegh, laat af van quaat doen, leeret goet doen, komt dan ende laat ons t'samen richten segt de HEERE, al waren uwe sonden als Scharlaken, sy sullen wit worden als Sneeuw, al ware sy root als Carmosijn sy sullen worden als (witte) Wolle, maar de Soonen en Dochteren Jobs en blijckt niet datse haar bekeert hebben van hare bose handelingen/ gelijk in 't 14 a 18 vers daar na noch te sien is. Nu volgter dat de Satan ook in 't midden van hen quam, dat is dat hare sonden hun doe voor God verklaagde/ of datse als doe voor God in gedachtenisse quam/ en die vertoonde hem doe een tegenpartijder Gods te zijn gelijk de sondaars sijn tegenpartyders genaamt worden/ Jes. 1: 24. om dat hy te reyn van oogen is om het quaad te konnen aanschouwen; doe seyde de HEERE tot den Satan, of tegenpartijder/ vraagsgewijs/ van waar komt gy? ende de Satan antwoorde, den HEERE, ende seyde, van om te trekken op de Aerden, en van die te doorwandelen. 't Is geen wonder/ want de sonde is doorgegaan over alle menschen/ sonder onderschept/ die de Aerde bewoonen/ en in Jobs Soonen en Dochteren scheense te heerschen: Ende de HEERE seyde tot den Satan, hebt gy (ook) achtgeslagen op mijnen knecht Job. Ja want ten blijkt niet dat hy sijn Sonen en Dochteren bestaft heeft/ soo bleef hem de sonde/ of schult der sonden mede aankleven/ en soo kan gesegt worden dat de Satan acht geslagen heeft op Job; doch wat anders de man voor sijn hooft selfs belangt/ want niemant en is op der Aerde gelijk hy, een man oprecht ende vroom, Godtvreesende ende wykende van 't quaat: Doe antwoorde de Satan den HEERE, ende seyde, is 't om niet dat Job Godt vreest, hebt gy niet een betuyninge gemaakt voor hem ende voor sijn huys, ende voor al dat hy heeft rontom; het werk syner handen hebt gy gesegent, ende sijn vee is (in menigten) uytgebroken in den Lande. Soo dat sulks sijn schuldige plicht was sulk een miltdadigen Godt en Schepper behoorlijcke

dank-

dankbaerheyt in weldoen te betoonen. Maar doch strekt nu uwe handt uit, ende tast aen alles wat hy heeft, soo hy u niet in u aengesichte en sal segenen. 't Was nu de tijdt dat de Heere Job besocht / nu de Satan hem ophitste tegen Job / namentlijk de sonde van sijn huys: Ende de HEERE seyde tot den Satan, al wat hy heeft zy in uwe handt, alleen aan hem en strekt uwe handt niet uit. Ende de Satan gingh uit van het aengesichte des HEEREN. Soo dat die selfde Satan / die de Heere ophitsten tegen Job / ging toe van Godt upt ter straf- fe over Jobs huys / doch met bepalinge van Job selfs te sparen. De spreeck- wijs van Jer. 2. 14 komt'er me over een; hy vraagt / waarom is Israel ten roove geworden, ende hy antwoordt: En doet gy u dit niet selfs (door dien) gy den HEERE uwen God verlaet, ter tijd als hy u op den weg leyt. Doch eer Jobs huys de straffe overquam / so toonde de sonde eerst sijn verder voortgang / want daar was nu een dag als sijne Sonen ende sijne dochteren aten, ende Wyn dronken in den huyse hares broeders des eerstgeboornen, dat een bode tot Iob quam, ende seyde de runderen waren ploegende, ende de Eselinnen weydende aan hare sijden, doch de Sabeers deden eenen inval ende namense ende sloegen de jongers met de scherpte des sweerts, ende ik ben maar alleen ontkomen om het u aan te seggen. Als dese noch sprak, soo quam een ander, ende seyde, het vier Godts viel uyt den Hemel, ende ontstak onder de Schapen, ende onder de jongers ende verteerdense, ende ik ben maar alleen ontkomen, om het u aan te seggen. Als dese noch sprak soo quam een ander, ende seyden de Chaldeen stelden drie hoopen ende vielen op de Kemelen aan, ende namense ende sloegen de jongens met de scherpte des sweerts, ende ik ben maar alleen ontkomen, om het u aan te seggen. Als dese noch sprak, soo quam een ander, ende seyde, uwe Sonen ende uwe Dochteren aten ende dronken Wijn, in het huys hares broeders des eerstgeboornen, ende siet een groote wint quam van over de Woestijne, ende stiet aan de vier hoeken des huys, ende het viel op de Jongelingen, datse storven, ende ik ben maar alleen ontkomen, om het u aan te seggen. Doch Job seyde: De HEERE heeft gegeven, ende de HEERE heeft genomen, de naem des HEEREN sy geloofte. Wat het tweede Capittel belangt / daer valt nu niet veel van te seggen / want de sin is byna de selfde / als alleen de verdere straffe daer op gevolgt / om dat ser noch niet recht verootmoedigt scheenen te zijn / en daarse al soo swaer van Godt gestraft waren / want wederom was'er een dagh, als de kinderen Gods quamen, om haar voor den HEERE te stellen, dat de Satan oock in 't midden van hen quam, om sich voor den HEERE te stellen. Daer na vraegt den Heere de Satan weder / van waar hy quam / en of hy ook achtgeslaten heeft op sijnen knecht Job, die hem noch vast houd aan sijne oprechtigheydt, hoewel ghy my tegen hem opgehitst hebt, om hem te verslinden sonder oorsaecke. Job en hadde selfs geen oorsaak gegeven tot sondigen van sijn kinderen / om dat hy noch blijft oprecht ende vroom / maer de liefde Godts en des naasten eyscht ook / dat indien onse naesten sondigen / hun te bestraffen / om haar te redden van 't verderf; hoe veel te meer was Job / als Vader des Huysgesins / sulcks verschuldigt / het welck hy naliet te doen / en gelijck een landt of stadt / dat tegen den Heere gesondigt heeft / al worden'er veele rechtveerdige in ge- von-

vonden/ soo moetense te samen straffe lijden/ soo kan men Jobs huysgesin ook aenmerken/ en soo heeft Job ook straffe moeten lijden; de vorige straffe van gingh alleen over sijn huysgesin/ maar nu treftent sijn lichaam selfs/ doch met verschoninge van sijn leven/ want de Satan gingh weder uyt van het aangesichte des HEEREN, ende sloegh Job met boose sweeren van sijn voetsole aen tot sijnen schedel toe, doe seyde noch tegen hem sijn huysvrouwe. Houdt gy noch vast aan uwe oprechtigheyt, zegent Godt ende sterft; grouwelijke woorden/ maar Job antwoort zachtsinnigh: Gy spreekt als eene der sottinne spreekt, ja souden wy het goede van Godt ontfangen, ende het quade niet ontfangen, in dit alles en sondigde Job met sijne lippen niet, soo dat Job is een aanmerkelijk voorbeelt van oprechtigheyt en lijtsaamheyt.

Nu om eens een vergelijkingh met de geschiedenis van Eli en Job te maken/ soo dunkt my niet dat'er seer veel onderscheyt is/ als/ dat die met sijn Sonen het heyligdom bedienden/ soo betaamdent haar ook met een heyligen wandel den Volke voor te lichten/ want gantsch Israel sagh op haar/ en als sulke hoofden dwalen/ so verderven haar ook de mindere leden/ daarom is ook hare straffe te swaarder geweest.

Maar Job was een Lantman/ en de straffe quam hem mede over de sonde van sijn kinderen/ doch soo swaar niet over sijn huys/ hoewel aen den lichame ook swaarlijk wiert gestraft/ doch niet doodtlijk/ want hy vernederden hem voor den Heere/ ende had berouw in stof en assche/ soo dat de Heere hem ontfermde/ ende hy wende de gevankenisse Jobs/ ende hy zegende hem in 't laatste meer dan in 't eerste/ gelijk te zien is Job 42. Soo dat indien iemandt een andere Satan of boose geest daar door verstaat/ die Job verklaagde of de Heere tegen Job ophitste/ als de sonde/ ik kan nu niet anders gevoelen/ om dat de goede Engelen geen lasterlijk oordeel tegen (den mensch) voor den Heere voort en brengen. 2 Petr. 2: 11. Wat wil dan de Duyvel doen? soo besluyt ik met Bildad de Suhiter, Jobs vrint/ die segt tegen hem: Indien uwe kinderen gesondigt hebben tegens hem, hy heeftse ook in de hant harer overtredinge geworpen, Job 8: 4.

Van de aenporringe van David.

Wat belangt de aenporringe van David/ daar heeft de Heere/ noch sulken Satan ook geen schult toe/ als men tot noch toe inbeeldt. Nu 2 Sam. 24: 1. staat: Ende de toorn des HEEREN voer voort te ontsteken tegen Israel, ende hy porrede David aan tegen haarlieden, seggende, gaet, telt Israel en Juda. En 1 Kro. 21: 1. staat: Doe stont de Satan op tegen Israel, ende hy porrede David aan dat hy Israel telde. Het eerste aanporren van den Heere verstaa ik daar mede/ als dat Godt hadde David veele victorien en zegeningen over sijn vyanden laten toekomen/ soo dat hy sijn macht en heerschappye soo verre heeft uytgebreyt als in vorige tyt noch niet en was geschiet/ sedert dat Israel een volk is geweest/ soo dat hy hem ruste hadt gegeven van alle sijne vyanden rontomme/ soo dede Godt dan waarlijk goet aen David/

en gantsch Israel / om dat hy een man was na Gods herte / maar dat weldoen van Godt aan David porrede hem aan tot sondigen / ende hy verhief sijn herte om het Volk Israels te tellen / dat hy hem mogelijk inbeelde dat sy door hare groothept en volkrijke sterkte wel 't meest tot sulke daden hadden uytgewrocht / waar door hy sulke overwinningen hadt verkregen / en 't kon sijn dat hy noch een nieu dessepn socht werkstelligh te maken / en daarom haar getal op 't netste socht te weten / om hem daar na te schikken / soo dat / in 't kort gesegt / David sijn herte van Godt afwenden / en op menschen vertrouden / 't welk de Heere vervloekt. Iere. 27. Hoewel ik niet en ontken dat wel yemant van sijn Hovelingen door vlepingen hem aengepoort en overreedt kan hebben / doch het is uyt die selfde gront van laatdunkenthept / of het door sulken grooten macht van volk meest was te weegh gebracht / en te weegh gebracht kon worden / dat hy tot die verwaanthept van tellen sulk een vast besluyt nam / dat hy sijn hovaardigh herte van God afwende tot sulke sonde / en dat is die Satan of tegenpartyder / die hem ook aanporde / by exempel / gelijk een Vader die sijne Sone hertelijk bemint / met veele goederen begiftigt / doch de Sone daar door hoogmoedigh wordende / sijn Vader verachtende / en de goederen tot een quaat eynde gebruykende / schijnt sijn Vaders miltdadighept daar wel de oorsaak van die hem tot sulks aenpordt / doch de Vader doende sulks uyt liefde van sijnen Sone / maar de Sone heeft alleen de schult / om dat sijn verdorven aert en onstantvastighept tot hem sulks ook aenporde / al is 't dat'er quade raatslieden haar der ondermengen / doch die moest hy wederstaan / want hy was schuldigh de goederen tot eere van sijne Vader / en tot sijnen eygen nutte beter aan te leggen / of anders des Vaders toorn daar door rechtvaardiglijk verdienende / gelijk de toorns des HEEREN daar over voort voer te ontsteeken tegen Israel, daar David behoorde in gedachte te komen dat hy door Godts hulpe alleen sulke weldaden hadt verkregen / en niet door een vleeschelijke arm / want die sijn niet geacht by hem / want hy is 't die den mensche kracht geeft / daarom sloegh hem sijn herte / na dat de tellinge was volbracht / ende hy bekende voor den Heere dat hy seer gesondigt hadt / soo struykelen wy alle in veele / ja arglistigh is het herte meer dan eenigh dingh, ook dootlyk is het, wie sal het kennen? Ier. 17. 9. en onse tegenparty, de Duyvel, gaat om als een briesschende Leeu, soekende wien hy soude mogen verslinden, 1 Petri 5: 8 en dat sijn sulke menschen die ons van 't geloove en vertrouwen op Godt soeken afvallig te maken / waar tegen ons gelast is nuchteren te zijn ende te waaken.

Van siekten of krankheden.

Men leest van een Vrouwe / een dochter Abrahams, dat is een wedergeboornen / 18 jaren een geest der krankhept heeft gehadt / ende sy was te samen gebogen, ende en konde haar gantschelijk niet oprechten, dat was dat hare vochtige humeuren in haar spieren en senuwen als andersints waren opgedroogt / en dat dede haar soo inkrimpen en krom gebogen worden / ende

Jesus noemt dat den Satan toe / die haar soo langh gebonden gehouden hadt / van welken bandt hy haar verloste / en voorheen hadt hy al tegen de vrouwe gesegt / sijt verlost van uwe krankheyt; soo dat het niet anders is als de krankheyt of siekte des lichaams van dese vrouwe / en die komt van den Satan of sonde / Luc. 13: 11.

Jesus seyde tot een geraakte / mensche uwe sonden sijn u vergeven, ende dat was op 't gelove van de dragers die hem op een beddeken tot Jesum brachten / ende hy maeken hem gesont. Luc. 5: 20. Dit en strijt der niet tegen dat van den blindeman verhaalt wort / dat hy van Jesus wiert siende gemaakt / sonder dat hy of sijn Ouders besonderlijk gesondigt hadt / Joh 9. Soo warense echter in sonden ontfangen / en in ongerechtigheyt geboren / maar bevestight 't veel meer dat den mensch sulks van de erfsonde soo genaamt kan overkomen.

Dat verhaalt wort datter menschen zijn geweest / of noch wel zijn / die met onreyne geesten gequelt worden / of van den Duyvel beseten zijn / en is anders niet dan de quade gesteltheyt des bloets / en geesten / dat het verstant daar door verbystert wort / soo datse in woorden en werken niet anders betoonde als onreyn en van de menschelijkheyt geheel ontaart te zijn / en somtijts geschieden 't met verheffinge / gelijk de koortse met stuypen vermengt / ook tot raserny en dulligheyt overslaende; ook warender die met vallende siekten / hertstikkinge / als andersints / gequelt waren / soo dat het mede onder de siekte des lichaams kan begrepen worden; en met een onreynen geest gequelt te zijn / of van den Duyvel beseten / is somtijts een dingh / na de inbeeldingh van de aanschouwers / die 't na haar goet dunken eenen naam geeft.

Luc. 11: 14. en Matth. 12. staat dat Jesus eenen Duyvel uytwierp / ende die was stom, Matth: segt dat hy blindt der by was / maar de Pharriseen zeyde: Dese en werpt de Duyvelen niet uyt dan door Beëlsebub, de Overs e der Duyvelen, maar Jesus segt dat sulks niet kan waar sijn / want een Koninkrijk / Stadt of Huys dat tegen hem selven verdeelt is / verwoest of kan niet bestaan; en indien de Satan den Satan uytwerpt, is hy mee verdeelt / en soo kan sijn rijck ook niet bestaan / wat het woort Satan belangt / hier voren heb ik al yets gesegth van 't woort Satan, waar die dochter Abrahams haar krankheyt mede benaamt wort; hier wort vermelt dat de Satan een ryk heeft / want door de sonde heerschen de sieckten over 't meesten deel der menschen / doch over d'een min en d'ander meer / na dat haar van Godt / om de sonde / wort opgelegt; maar dit gelijkt een siekte als geheel buyten sijn selfs geweest te sijn / sijnde van verstant / gehoor en gesicht ontrooft / of in 't kort gesegt / als een stokbeelt dat bewogen wort / sonder dat hy 't gevoelt / hoort of siet / want de Joden noemden geen van den Duyvel beseten te zijn / die wel by sijn verstant of sinnen is / al was hy stom of blint. Nu spreekt Jesus vraagsgewijs tot de Phariseen. Indien ik, segt hy / door Beëllsebub de Duyvelen uytwerpt, door wien werpense uwe Sonen uyt, daarom sullen dese uwe Rechters sijn; soo dat de Sonen der Phariseen ook haar best deden om Duyvelen uyt te werpen / doch sulks en dedense niet in Jesus name / want sy achten hem voor een valsch Propheet / die het volk verleyde / ende de Phariseen en souden sulks niet toestaan datse sulcks deden door een Beelsebub / of onreynen Geest en die

met die selfde plage bevangen was / 't zy beseten met den Duyvel / of onreyne Geest / al was 't de Overste daar van / kont ook niet doen / want een selve vyant en kan sijn selven niet vyant sijn / en sijn tegenpartyder tegen gaan; derhalven moesten t'hare Sonen door strydige middelen / als konst der Medicynen en tyt / te weegh brengen / indien sy konnen. Maar indien ik door den vinger Godts, of kracht Godts / Matth: segt / Geest Godts, de Duyvelen uytwerpe, so is dan het Koninkryk Gods tot u gekomen; om dat hy sulks aanstonts op sijn woort kon doen / 't welk geen menschе doen kan / soo is hy dan de Almachtige Godt / de Koning en heylige Israels / die heerst over alles / ook ook over der menschen kinderen / om haar genade en barmhertigheyt te schenken / en verlossinge te geven ter bequamer tyt uyt alle haar ellenden.

Nu sal ik maar met korte woorden bewijsen / dat den Duyvel te hebben / of van beseten te zijn / of van een onreyne Geest / maer een gebrek is des verstants / of siekte des lighaams / en dat de Joden het daar ook meest voor houden / doch t'onrechte van Jesus: Ende veele van haar seyden (namentlijk van Jesus) hy heeft den Duyvel, ende is uytsinnigh, wat hoort gy hem; om dat haer docht dat van een verstandigh mensch / die wel by sijn sinnen is / sulcke woorden en werken niet konden voortkomen / maer die den Duyvel heeft / dat is een uytsinnig mensch / daer waren sy wel gewent wat vreemts van te sien / maer sulks evenwel niet als Jesus dede / daerom antwoorden andere / ende seyden, dit en sijn geen woorden eens beseтenen, kan oock den Duyvel der blinden oogen openen,. Ioh. 10. 20, 21.

Marci 3. 21. staat: Sy gingen uyt om hem vast te houden, want sy seyden, hy is buyten sijn sinnen, en dat was een Beëlsebul te hebben; en vers 30. noemdense 't selfde een onreyne Geest / want zy zeyden, hy heeft een onreyne Geest.

Ik sal nu de vloek en straffe in 't generael besluyten. Moses segt tegen Israel / indiense na de stemme des Heeren niet en hoorden / dat haer dan dese volgende vloeken souden treffen. Vervloekt sult gy sijn in de stadt, en vervloekt sult gy sijn in 't velt; vervloekt sal sijn u korf ende uw backtrogh; vervloekt sal sijn de vrugt uwes buyks, ende de vrucht uwes lants, de voortsettinge uwer koeyen, ende de kudden van u kleyn vee; vervloeckt sult gy zijn in u ingaan, ende vervloeckt sult gy sijn in u uytgaan; de HEERE sal onder u senden den vloek de verstooringe, ende het verderf in alles, waar aan gy uwe handt slaat, dat gy doen sult, tot dat gy verdelght wordet, ende tot dat gy haastelijck omkomet van wegen de boosheyt uwer werken, daar mede gy my verlaten hebt; de HEERE sal u de pestilentie doen aankleven, tot dat hy u verdoe van het land daar gy na toe gaat, om dat te erven, de HEERE sal u slaan met teeringe ende met koortse, ende met vierigheydt, ende met hitte, ende met drooghte, ende met brantkoorn ende met honigdauw, die u vervolgen sullen tot dat gy omkomet; ende uwen Hemel die boven uwen hoofde is, sal kooper zijn, ende de Aerde die onder u is, sal yser sijn; de HEERE uwe Godt sal pulver ende stof tot regen uwes landts geven, van den Hemel sal 't op u nederdalen, tot dat ghy verdelght wordet, de HEERE sal u geven geslagen voor 't aangesichte uwer vyanden, door eenen wegh sult gy tot hem uyttrekken, ende door seven wegen sult gy voor sijn aangesichte

flichte vlieden, ende gy fult van alle Koninghrijcken der Aerde beroert worden, ende u doode lighaem fal allen gevogelte des Hemels, en den beeften der Aerde tot fpijfe zijn, ende niemant falfe verfchrikken; de HEERE fal u flaan met fweeren van Egypten, ende met fpeenen ende met drooge fchurfte, ende met kraufel, waar van gy niet en fult kunnen genefen worden; de HEERE fal u flaan met onfinnigheyt ende met blintheyt, ende met verbaeftheydt des herten, dat gy op den middagh fult omtaften gelyck als een blinde omtaft in het doncker, ende en fult uwe wegen niet voorfpoedigh maken, maar gy fult alleenlijck verdrukt en beroofft zyn alle dagen, ende daar en fal geen verloffer zyn. Gy fult een vrouwe ondertrouwen, maar een ander man falfe beflapen; een huys fult ghy bouwen, maar daar in niet woonen; een wyngaart fult gy planten, maar dien niet gemeyn maken; uw offe fal voor uwe oogen geflacht worden, maar gy fult daar van niet eeten; u efel fal van voor u aangefichte geroofi worden, ende tot u niet wederkeeren; u kleyn vee fal uwe vyanden gegeeven worden, ende voor u en fal geen verloffer zyn. Uwe foonen ende uwe dochteren fullen een anderen volke gegeven worden, dat het uwe oogen aanfien, ende na hen befwijken den gantfchen dagh, maar het fal in 't vermogen uwer handt niet zyn. De vrucht uwes lants ende al uwen arbeydt fal een volck eeten, dat ghy niet gekent en hebt, ende gy fult alle dagen alleenlyk gedrukt en geplettert zyn. Ende gy fult ontfinnig zijn van wegen 't gefichte uwer oogen, dat gy fien fult. De HEERE fal u flaan met boofe fweeren aan de knyen ende aan de beenen, waar van ghy niet fult konnen genefen worden, van uwe voetfole af tot aan uwen fchedel. De HEERE zal u, mitsgaders uwen Koningh, dien ghy over u fult geftelt hebben, doen gaan tot een volk, dat gy niet gekent en hebt, noch uwe vaderen, ende daar fult gy dienen andere Goden, hout ende fteen; ende gy fult fijn tot eenen fchrik, tot een fpreeckwoort, ende tot eene fpot-reden onder alle de volcken daar u de HEERE heenen leyden fal. Gy fult veel zaets op den acker uytbrengen, maar gy fult weynigh infamelen, want de fprinckhaan fal 't verteeren; Wyngaarden fult gy planten ende bouwen, maar gy fult geenen wyn drinken, noch yets vergaderen, want de worm fal het af eten. Olyfbomen fult ghy hebben in alle uwe lantpalen, maar gy fult u met Oly niet falven, want uwe Olyfboom fal (**sijne vrucht**) afwerpen. Soonen en Dochteren fult gy gewinnen, maar fy fullen voor u niet zijn, want fy fullen in gevangeniffe gaan. Al u geboomte ende de vrucht uwes lants fal het boos gewormte erffelijck befitten; de vreemdelingh die in het midden van u is, fal hooge hooge boven u opklimmen, ende gy fult leege leege nederdalen; hy fal u leenen, maar ghy fult hem niet leenen; hy fal ten hoofde zyn, ende gy fult ten fteerte zijn, ende alle defe vloecken fullen over u komen, ende u vervolgen ende u treffen tot dat gy verdelgt wordet, om dat gy der ftemme des HEEREN uwes Godts niet gehoorfaam fult geweeft zyn, om te houden fijne geboden ende fijne infettingen, die hy u geboden heeft, ende fy fullen onder u tot een teken ende tot een wonder zyn, ja onder uwen zade tot in eeuwigheyt, om dat ghy den HEERE uwen Godt niet gedient fult hebben met vrolijkheyt ende goetheyt des herten, van wegen de veelheydt van alles, Deut 28: 16-47. **En soo keert het lighaam der sonde ende des doodts door alle sijn ellende in dit leven wederom tot stof/ waer uyt het genomen is/ ende daer na het oor-**

 deel/

deel / want het den mensche geset is eenmael te sterven / en daer na het oordeel.

Soo is den mensch dan in een verdorven staet gestelt door de overtredinge Adams / wordende in sonden ontfangen en in ongerechtigheyt gebooren / zijnde alsoo / gelijk ik gesegt hebbe / een lighaam der sonde ende des doots / ende alsoo onse leden gestelt zijnde tot wapenen der ongerechtigheyt / en oogen / handen en voeten ergeren ons / ende de werelt staet tegen over ons / om ons door haer verleydende voorwerpen te verleyden / ende de wereltlingen / namentlijk de menschen van boosen wandel / soeken ons door woorden / werken en gewelt tot den afval te brengen ; hoe ontworstelen we sulchs / en de Heere vertoont hem als Richter om over yder onnut woort en werk reekenschap af te eyschen / en rechtveerdige vergeldinge te doen / hier tijdelijk en namaels eeuwiglijk ; soo mag ik dan wel seggen / wie kan dan salig worden / daer den eersten mensche / die het beeld Godts ontfangen had / niet heeft konnen staende blijven ; sullen wy 't dan beter maken / daer wy het beeld Gods door de sonde verlooren hebben / dat zy verre / maer wy konnen van nature niet doen als sondigen / ende Godt eyscht een volmaakte gehoorsaemheyt / want die in een gebod overtreed / die is schuldig aen alle / soo moeten wy dan door een krachtige hand gered worden / namentlijk als door onse borge Jesus Christus is geschied / om ons weder andermael te konnen scheppen / ons aendoende den nieuwen mensche / die na Godt geschapen is in ware gerechtigheyt en heyligheyt / en ons alsoo de erve der hemelsche geluksaligheyt doen deelachtig worden hier namaels / eeuwighlijck en altoos.

Het Sevende Hooftstuk.

Daar in wordt een vergelycking gemaakt tusschen de de overtredinge des eersten Adams, en de wederversoeninge des tweeden.

Den eersten mensche is uyt de Aerde aertsch, 1 Cor. 15 47. Genes. 2. Den tweeden mensche is Heere uyt den Hemel. Den eersten mensch blijkt van selfs genoeg dat 't den eersten Adam uyt der aerden is; den tweeden mensche is Jesus Christus. Het woort, welke vleesch geworden is / ende heeft onder ons gewoont, (ende wy hebben sijne heerlijkheyt aenschout, eene heerlijkheyt als des eenigh geboren van den Vader) vol van genade ende waarheyt, Joh. 1: 14. zijnde geworden uyt den zade Davids, na den vleesche, Rom. 1: 3. Ende de Engel seyde tot de Maeght Maria / de Heylige Geest sal over u komen, ende de kracht des Alderhoogsten sal u overschaduwen, daarom ook dat Heylige dat uyt u sal gebooren worden, sal Godts Sone genaamt worden, Luc. 1: 35. Ook is hy de Sone des menschen, Matth. 8: 20. Des Soons Adams, Luc 3. 38. Die is oock Heere uyt den Hemel; die uyt den Hemel komt is boven alle, Joh. 3: 31. Die eeuwigh, Hebr. 1: 8. Almachtigh, Joh. 5: 19, 21. Alom tegenwoordigh, Prov. 30: 4. Wys, Alwetend, Prov. 8. en 9. Matth. 11: 17.

11: 27. Joh. 2: 25. De Schepper en onderhouder van alles is / Col. 1: 16. 17.

Den eersten mensch Adam is geworden tot een levendige ziele, en na den beelde Godts / dat is met verstant / wille en oordeel / en welgeregelde sinnen en hertstochten / waar door hy Godt sijnen Schepper recht kon kennen en dienen; oock was sijn verstant groot ontrent de schepselen / dat hy haer aller namen gaf / dat was dan soo veel als Godt aen den eersten mensche Adam / als schepsel / konde geven of meedeelen.

Maar den laatsten Adam tot een levendigmakende Geest; dat is / dat hy 't leven heeft in hem selven / en levendig maken kan; want gelijk de Vader het leven heeft in hem selven, alsoo heeft hy ook den Sone gegeven het leven te hebben in hem selven, en die tot hem komt / die geeft hy het leven / Joh. 5. Dese is dan de waarachtige Godt, ende het eeuwige leven, 1 Joh. 5. 21.

In den eersten mensche heeft de sonde geheerscht door de begeerlijkheyt tot de doodt / ende heeft het gebodt Godts achter hare rugge geworpen / ende hebbe alsoo haer Heer en Schepper gesmaet en gelastert / wanneerse na haers herten goetdunken hebben gewandelt / en veele vonden hebben gesocht.

Maer den tweeden mensche heeft geen sonde gekent / noch gedaen / maer sijnde heylig, onnosel, onbesmet, afgescheyden van de sondaren, Hebr. 7: 26. Soo is hy dan in de gehoorsaemheyt en liefde des Vaders volstandig gebleven / ende heeft alles gedaen dat hem behagelijck was / hoewel dat hy op veerderley wijse is versocht geweest / welke versoekinge ik nu in 't kort eens sal overlopen.

Nu die versoeckinge die Matth. 4. Marci 1. en Luc. 4. verhaelt staen / sal ick eerst overwegen dese drie Evangelisten / en gebruycken niet eene ordre in 't verhael van dese geschiedenis / doch de sin loopt op een uyt / echter sal ik die van Lucas volgen. Ende Jesus vol des Heyligen Geests, keerde wederom van de Jordaan, ende wierdt door den Geest geleydet in de Woestyne. Dat is dien Heyligen Geest / die op hem nederdaelde van den Hemel / wanneer hy van Joannes gedoopt wierdt / ende wert veertigh dagen versocht van den Duyvel, ende en at gantsch niet in die dagen, ende als de selve geeyndight waren, soo hongerden hem ten laatsten. De Duyvel / de sonde / waer door alle smerte en vloek den mensche na den lighame en ziele overkomt / om de schult van den eersten Adam / waer onder ook den honger begrepen is / Gen. 3. Deut. 28. Moeste Jesus als den tweeden Adam ook versocht worden / om sijn stantvastigheyt te beproeven. Ende de Duyvel seyde tot hem, indien gy Godts Sone zyt, segt tot dese steen dat hy broodt worde. Die honger / die van den Duyvel was / street tegen sijne Goddelijkheyt / om door sijn Almachtige kragt / alsoo hy wel konde / miraculeus den steen tot een brood maken / om sijn honger te versaden / gelijk hy andere menschen door wonderwerk miraculeus heeft gespijst / en van veele gevaer gered / Joh. 6. maer sulks en wilde hy aen sijn selfs niet doen / om sijn gewillige gehoorsaemheyt te betonen / die hem van den Vader / als borge / was opgelegt te dragen / daerom antwoorde Jesus hem / seggende: Daar is geschreven dat de mensche by brood alleen niet en sal leven, maar by alle Woord Godts Het lighamelijcke leven wort wel door dagelijcks voetsel gesterkt en onderhouden / maer die den Woorde Gods ongehoorsaem is / wort van hem wel door honger gestraft en gedoodt / maer daer en tegen die hem gehoorsaem zijn /

ell

en sal niets ontbreken wat tot het leven ende geluksaligheyt nodig is; soo wilde Jesus dan aen den Woorde Godts getrouw blijven, en den honger verdragen.

De tweede versoekingh behelst: Ende als hem de Duyvel geleydt hadde op eenen hoogen bergh, toonde hy hem alle de Koninghrijken der werelt in eenen oogenblik tydts. Ende de Duyvel seyde tot hem: Ik sal u alle dese macht, ende de heerlijkheyt der selver, geven; want sy is my overgegeven, ende ik geeftse wien ik ook wil. Dese strijd, door de gelegentheyt van 't gesicht van 't omleggende land, 't welk van den berg af te sien was, vertoonde hem door de kragt der inbeeldinge alle de Koningrijken der werelt, hare macht ende heerlijckheyt in een ogenblik tyds, want hy konde sulks, om dat hy met sijn Godheyt over al tegenwoordig is, seer wel in sijn gedachte verbeelden, ende die Koningrijcken scheenen hem aen te lokken, datse hem daer van besitter wilden maken of hebben; ja Joh. 6: 15. staet: Ende Jesus wetende dat sy souden komen, ende hem met gewelt nemen, op dat sy hem Koning maakten, ontweek van haer, soo wist hy de begeerte van de weerelts gesinde menschen datse hem tot sulcks begeerde te verheffen, en die meenen dat sulks in haar macht is overgegegen, en gevense wie sy willen, daer nochtans door hem, namentlijk Jesus, de Koningen regeeren, Prov. 8: 15. doch de werelt en denckt daer niet op, maer sy meenen dat sulks door haer geschiedt; so segt de Duyvel dan verder: Indien gy dan my sult aenbidden, soo sal het al uwe zyn. Die te aenbidden, is dat men sulke aerdsche hoogheyt in de hoogste achtingh en eere houdt en alle dienst bewijst, ende daar in sijn meeste lust en betrouwen stelt, en de sulke zijn de aertsche goederen haar deel in dit leven, maar het sy verre van daar dat sulke aertsche gedachten in Jesus plaats soude hebben, gelijk 't blijkt in de antwoort: Ende Jesus antwoordende, seyde tot hem, gaet weg van my Satan. Die verbeeldinge van die Koninkrijken hare macht en heerlijkheyt waren hem ten Satan, gelijk als Petrus hem ten Satan was, om sijn stantvastigheyt te doen wankelen; maar segt hy: Daar is geschreven gy sult den Heere uwen Godt aanbidden, ende hem alleene dienen; ende dat zijn alle Koninkrijken der Werelt schuldigh, ende Jesus heeft sulks op 't alder volmaaktst betoont wanneer hy gekomen was in de gestalte van een dienstknecht, doch van die saak daar na noch.

De derde versoekingh is: Ende hy leyde hem na Jerusalem, ende stelde hem op de tinne des Tempels, ende seyde tot hem: Indien gy de Sone Godts zijt, worpt u selven van hier nederwaerts, want daar is geschreven, dat hy sijn Engelen van u bevelen sal, dat sy u bewaren sullen, ende dat sy u op de handen nemen sullen, op dat gy uwen voet niet 't eeniger tyt aan eenen steen en stootet. De leydingh na Jerusalem op de Tinne des Tempels, en verstaa ik anders niet door, als dat de Sone Godts, ook mensch zijnde, die hoogte van den Tempel hebbende beklommen, mogelijk al moeyelijk voor hem is gevallen, dat hem die spreuke of woorden van den Propheet David is in den sin gekomen, van dat de Engelen hem bewaren en op de handen nemen sullen op welkers hulp hy soo roekeloos niet en wilde vertrouwen, ende werpen hem in 't verderf, welkers hulp hy wel wist dat de Vader hem nu niet wilden laten toe-

toekomen / om hem door sulk een daat by de menschen verwonderlijk te maken; soo is de laatste antwoordt van Jesus tot hem: Daar is gesegt gy en sult den Heere uwen Godt niet versoecken. Dit sijn drie swaare versoekingen; hadt hy als den eersten Adam ontstantvastigh geweest / het soude het werk onser saligheyt t'eenemael verydelt hebben. De eerste versoekingh van sijn honger te versaden / en vermocht hy niet / al bespotten hem de Joden / wanneer Christus dien smertelijken doodt storf aan den houte des Cruyces / seggende / Andere heeft hy verlost, hy en kan hem selven niet verlossen, Matth. 27: 42. 't welk echter waar was / ende heeft plaats in alle sijn versoekinge en lijden / die hem als Middelaar zijn / en hebben moeten overkomen. De tweede versoekingh hadt hy die ook niet ridderlijk wederstaan / soo soude hy de aartsche dingen verkoosen hebben / die den mensche moet versaaken; en wat de derde versoekingh belangt / hadde hy hem selven van boven nedergeworpen / soo soude hy hem sekerlijk gedoodt hebben; wat vrucht sou den sondaar dan van sulk een Heylandt gehadt hebben / hadt hy een van drie opgevolght; maar onsen tweeden Adam is onbeweeglijk staande gebleven / ende en heeft niet konnen vallen als den eersten.

Ook soo is Jesus veelmaal versocht geweest van de Joden met veelderly listige vragen / om hem te verstrikken / maar sy hebben op hem niet konnen gewinnen; ook met veele lasteringe hebben sy hem beswaart / die de eere van sijn Godtheyt en menscheyt quetste / 't welk hy geduldelijk heeft geleden / al was hy sonder schult / en zijnde haar Heer en Schepper / dewelke zy alle eere en liefde schuldigh zijn; ja nu besonderlijk / om dat hy nu in de Werelt was gekomen dien lang verwachten grooten Propheet / van Moses voorsegt / om den mensche den wegh der saligheyt op 't klaarst te verkondigen / ende als Priester om een eeuwige versoeninge te wege te brengen / maar gelijk de overtreding in 't bedenken des vleesch van den eersten Adam hem tot vyant Godts hadt gemaakt / Godts toorn en vloek daar door rechtveerdiglijk verdiende / soo moest hy als den tweeden Adam in de liefde des Vaders blyven / ende alles verdragen / want hy en was daar toe niet in de werelt gekomen / om deselve te veroordeelen / maer te behouden.

Ende sy hebben hem vervolgt van sijn geboorten af en veel ongemak en verdriet aengedaen / soo dat hy wel mocht seggen: de vossen hebben hoolen / en de vogelen des hemels nesten / maer de Sone des mensche wist niet waer hy sijn hooft soude nederliggen. Ook hebbense hem soeken te steenigen / en eyndelijk / wanneer sijne ure gekomen was / dat hy van deser Werelt moeste scheyden / soo is hy van een van sijn twaelf Apostelen / namentlijk Judas Iscarioth / verraden met een kus / ende is alsoo den Joden en Heydenen overgelevert / om gekruyst te worden.

Ende doe sijn hem de anghsten der hellen te rechten aengekomen. Den eersten Adam / wanneer hy gesondight hadt / verbergde sigh voor het aangesichte des Heeren / maar dat is noch niet al dat een sondaar te verwachten heeft; maar den tweeden Adam / die geen sonde gekent / noch gedaen en heeft / quam de verbaarnisse Godts in de ziele soo verschrikken / als de verdoem-

doemde in de helle. Ende in swaren stryt zynde, bad hy noch te ernstiger, ende sijn sweet wiert gelyk grote droppelen bloets, die op de Aerde afliepen, Luc. 22. en echter onderwierp hy de wille van sijnen Vader. Die in de dagen sijnes vleesches gebeden, ende smeekinge tot den genen die hem uyt den doodt konde verlossen, met sterke roepingen ende tranen ge-offert hebbende, ende verhoort zynde uyt de vreese, hoewel hy de Sone Godts was, (nochtans) gehoorzaamheyt geleert heeft uyt het geene hy heeft geleden, Hebr. 5. 7.

Na dat hy nu veel spot en lijden door de handen der Sondaers ook had uytgestaan/ soo wiert hy genagelt aan de houte des Kruyces/ ende storf alzoo een langhwijlige en pijnelijcke doodt; echter was den laster/ noch haar mondt niet gestopt/ hoewel noch goet doende in sijn uyterste/ gelijk aan de Vrouwen/ en den eenen Moordenaar is geschiedt/ soo seggense evenwel: Andere heeft hy verlost, dat hy nu hem zelven verlosse, zoo hy is de Christus, de uytverkooren Godts, Luc. 23. Desgelijks de andere Moordenaar: Verlost u zelven ende ons; Soo dat Jesus uytriep met een groote stemme: Myn Godt, myn Godt, waarom hebt gy my verlaten; en dat geschiede uyt grooter smerte en anghsten/ biddende evenwel noch voor sijne vyanden/ zeggende: Vader vergeeft het haar, want zy en weten niet wat zy doen; ende soo beval hy zynen geest in de handen van sijnen Vader/ ende als hy dit alles gezegt hadde/ gaf hy den Geest.

Niets konden hem eenige schaden of lijden aandoen/ 't zy Hemel of Aarde/ maar zy schaamden en ontsettende haar alle. De Sonne/ dat aangenaame en groote Licht/ dat de geheele Wereldt verlicht/ bedeckte sijn vriendelijck aanschijn met een kleedt van duysternis/ als met eene mantel/ dat haar licht niet kon beschouwt worden van de menschen kinderen/ nu dien Sonne der Gerechtigheyt onderginghs. De Aarde beefde/ en de Steenrotsen scheurden/ soo dat het Voorhanghsel des Tempels in tween van boven tot beneden scheurde/ ende de Graben wierden ge-opent/ en veele Heyligen wierden opgewekt.

Maar de Vader vertoonden hem als Rechter/ om de sonde van het menschelijk Geslacht in den borge te straffen/ na lichaam ende na ziele/ 't welck Hy/ als Godt en Mensch zynde/ machtigh is geweest te dragen. Ende gelijck als den drie-eenigen Godt de sonde van den eersten mensche soo afschouwelijck en lasterlijck is voorgekomen/ soo dat hy den mensche noyt weder in gemeenschap en geluk zaligheyt konden aannemen/ om dat hy te reyn van oogen is om het quaad te konnen aanschouwen/ hatende alle Werckers der ongerechtigheydt; soo moest Jesus de Soone Godts/ die de tweede persoon is in het Goddelijke Wesen/ die sonde en lasteringen/ die den menschen hem aandeden/ als Godt sijnde/ verdragen/ al quam het hem even afgrijselijk voor/ en daar en boven vloek en straffe lijden/ tot welken eynde hy ook mensch geworden is/ ende heeft alsoo sijn volmaakte gehoorsaamheyt betoont uyt het gene hy heeft geleden/ ten aansien van sijnen Vader/ als rechter/ ende den menschen als quaatdoenders/ die hem dat lijden na den lichame hebben aangedaan.

Na dat Jesus nu gestorven was / quam Joseph van Arimathea / een Discipel Jesu / ende nam hem van den houte des Cruyces / met vergunningh Pilati / ende leyde hem in een nieuw graf / maar het graf en heeft hem niet kunnen gevangen houden / om dat hy 't alles hadt volbracht / en alsoo alle gehoorsaamheyt vervult heeft / maar is ten derden wederom verresen ende en heeft geen verrottinge gesien / is alsoo triumpherende opgevaren ten Hemel / geseten ter rechterhandt der Majesteyt / in de hoogste Hemelen / verheerlijkt zijnde met die heerlijkheyt / die hy hadde eer de Werelt was heerschende als Konink in alle Eeuwigheyt / sendende van daar sijnen heyligen Geest in de herte sijner uytverkoornen / dien Trooster / den Geest der Waarheyt / die van den Vader ende den Sone uytgaat / die haar heyligt en leyt in alle waarheyt / reddende uyt de macht der duysternisse / overbrengende in 't Koninkrijke des Soons sijner liefde / zijnde alsoo bygekochte des Heeren / uyt wiens handen sy in Eeuwigheyt niet sullen gerukt worden / ende alle tegenspoet / die haar in dit leven overkomt / moet tot haren besten uytvallen / ja roemen in de verdrukkinge / Romey 5 : 4. Dit groote werk der versoeninge betrekt de Propheet Jesaia in korte woorden / seggende.

Soude ook eenen machtigen den vangh ontnomen worden, of souden de gevangenen eenes rechtveerdigen ontkomen; verstaa te zijn de macht der sonde / ende des doodts / die over den mensche door de begeerlijkheyt rechtveerdige heerschappy genomen heeft. Doch alsoo seyt de Heere, ja de gevangenen des machtigen sullen (hem) ontnomen worden, ende de vangh des tyrans sal ontkomen, want met uwe twisters sal ik twisten, ende uwe kinderen sal ik verlossen, Jesai. 49:24. Maar sy souden uyt de gevankenisse des machtigen ontnomen worden / ook des tyrans, 't welk is de knagingh der gewisse des sonnaars / ende met de twisters soude de Heere ook twisten, dat is die strijt / die de rechtveerdigen hebben / soo langh als sy noch in dit leven sijn / doch meest geestelijk. En sijne kinderen soo hy daar ook ook van verlossen, die hem van de Vader gegeven sijn / dewelke hy door sijn eygen bloedt heeft bygekocht / wiens sterffelijke lichamen hy eens het onsterffelijke sal aandoen / en brengense met lichaam en met ziele / in die Hemelsche vreugde daar boven / welke noyt oogen gesien / noyt ooren gehoort heeft / 't geene Godt bereyt heeft den genen die hem liefhebben.

Soo besluyt ik dan met Paulus. Wat sullen wy dan tot dese dingen seggen, soo Godt voor ons is, wie sal tegen ons sijn. Die ook sijn eygenen Sone niet gespaart en heeft, maar heeft hem voor ons allen overgegeven; hoe en sal hy ons met hem niet alle dingen schenken; wie sal beschuldingen inbrengen tegen de uytverkoorne Godts. Godt is die rechtveerdigh maakt, wie is het die verdoemt? Christus is 't die gestorven is; ja dat meer is, die ook opgewekt is, die ook ter rechter (handt) Godts is; die ook voor ons bidt. Wie sal ons scheyden, van de liefde Christi, verdrukkinge, of benautheyt, of vervolginge, of honger, of naaktheyt, of gevaar, of sweert; Gelijk geschreven is: want om uwent wille worden wy den gantschen dagh gedoodt, wy sijn geacht als schapen ter slachtinge, maer in desen allen zijn wy meer als overwinners, door

hem,

hem, die ons liefgehadt heeft. Want ik ben versekert, dat noch doodt, noch leven, noch Engelen, noch Overheden, noch machten, noch tegenwoordige, noch toekomende dingen, noch hooghte, noch diepte, noch eenigh ander schepsel, ons sal konnen scheyden van de liefde Godts, die welke is in Christo Jesu onsen Heere, Amen, Romey. 8.

EYNDE.

